

گرفته کۆمه لایه تییه کانی خیزانی سزادراوان

لیکۆلینه وه یه کی کۆمه لایه تی مهیدانییه له بهر پۆبه رایه تی چاکسازی ژنان و مندالانی سلیمانی

هیوا یاسین محمد ، عمر ئەنور کریم

¹زانکۆی سلیمانی ، سکۆلی زانسته مرۆفایه تییه کان، به شی کۆمه لانی

²زانکۆی گهرمیان ، کۆلیجی پهروه رده، به شی میژوو

پوخته

کۆمه لایه تییه نه بنجامدراوه که پووبه پووی خیزانی سزادراوان بۆته وه ،دوای به ندرکنی یه کێک له ئەندامانیان به هۆی ئەندامانی تاوانیکه وه . ئامانجی ئەم توێژینه وه یه دهرخستنی گرفته کۆمه لایه تییه کانی خیزانی ئەو سزادراوانه یه که له بهر پۆبه رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان به ندرکاون، ههروه ها زانیی جۆری گرفته کانیان و هۆکاری گرفته کانیان و رۆلی که سوکار و دهزگا و ریکخواوه کان له چاره سه رکرنی گرفته کۆمه لایه تییه کانیاندا . گرنگی ئەم توێژینه وه یه ئەوه یه که ده توانیت خیزانی سزادراوان هۆشیار بکاته وه بۆ زانیی مافه کانیان له پووی چاودێری و خزمه تگوزارییه وه، ههروه ها ده کری ئه نجام و پاسپارده کانی ئەم توێژینه وه یه سووی هه بیته بۆ ئاوردنه وه ی زیاتری دهزگا حکومی و نا حکومییه کان له توێژی خیزانی سزادراوان. له م توێژینه وه دا توێژهران میتۆدی پووبۆی کۆمه لایه تی و بهراوردکاریان به کاره یناوه، له نمونه ی توێژینه وه که شدا نمونه ی مه به ستدار به کاره اتووه، که له کۆی (72) خیزانی سزادراوان (20) خیزانیان وه رگه راوه. له کۆکردنه وه ی زانیارییه کانی شدا فۆرمی پارسسی و چاوپیکه وتن و تییینی به کاره یناوه، ئەو ئامرازه ئاماریانه ش به کاره اتوون، بریتین له رێژه ی سه دی، ناوه ندی ژمیره یی، لادانی پێوه ی.

گرنگترین ئەو دهرته نجامانه ی توێژینه وه که پێی گه شتوووه بریتین له:

- 1- په یوه ندیه ناوخۆی و دهره کییه کانی خیزانی سزادراوان پووبه پووی چه ند گرفته تکی کۆمه لایه تی بۆته وه، له وانه لاوازی په یوه ندیه کۆمه لایه تییه کان، گرفته ی ریکخستن و سه ره پرشتی کردنی خیزان، نه مانی متمانه له شوینی کارکردنیان.
- 2- پینگه و سه نگی خیزانی سزادراوان له نیو که سوکار و دراوسی و شوینی کار لاواز بووه.
- 3- دۆخی ئابوری خیزانی سزادراوان له ئاستیکی خراپا دیه، چونکه سه رۆک یان سه ره پرشتیاری خیزانه کیان به هۆی به ندرکنه وه له ده ستداوه، که سه رچاوه ی سه ره کی داها تی خیزانه کیان بووه.
- 4- خیزانی سزادراوان له لایه ن دهزگا و ریکخواوه کانه وه یارمه تی پێویست نه دراون له پووی مادیی و مرۆبیه وه .

Article Info

Received: August, 2019

Revised: August, 2019

Accepted: August, 2019

Keywords

خیزانی سزادراوان،
لیکۆلینه وه ی
کۆمه لایه تی،
به رپۆبه رایه تی
ضاکسازی
ژنان و
مندالانی سلیمانی

Corresponding Author

aso.subhan@garmian.edu.krd

بهشی یه کهم / چوارچیوهی توژیینهوه

تهوهری یه کهم / پهههندهکانی توژیینهوه

یه کهم / گرفتگی توژیینهوه:

ئه کهر سزای تاوانباران و زهوتکردنی نازادی ئهوانه‌ی تاوانی دژ به تا کهکانی کۆمه‌لگه ئه‌نجام ده‌دهن پئویست بئیت بۆ چاکسازی تاوانباران و پاراستنی ئاسایشی کۆمه‌لگا، ئه‌وا به دلنیاپییه‌وه چاودیرکردنی خیزانی سزادراوان ئامانجیکی مرۆبیه و په‌نگدانه‌وه‌ی ئه‌رئینیشی ده‌بئیت له‌سه‌ر سزادراو بۆ باشت و ره‌گرتنی پرۆسه‌ی چاکسازیدا، چونکه روانینی بۆ کۆمه‌لگه ده‌گۆرئ، کاتئ ده‌بینئ به باشی چاودیری خیزانه‌که‌ی ده‌که‌ن و له‌ه‌له‌وشان و له‌ناوچون ده‌بپارێزن. به‌لام ئه‌که‌ر کۆمه‌لگا و ده‌زگا په‌یوه‌ندیاره‌کان و ده‌ک پئویست چاودیری خیزانی سزادراوان نه‌که‌ن یاخود به‌ته‌واوی پشتنگووییان بخه‌ن، ئه‌وا له‌یک کاتدا کاریگه‌ری نه‌رئینی له‌سه‌ر سزادراو و خیزانه‌که‌شی ده‌بئیت و پووبه‌پووی چه‌ندین گرفتگی کۆمه‌لایه‌تی و ده‌روونی و ئابوری ده‌بنه‌وه.

ئه‌وه‌ی ده‌بیینرئیت له‌ کوردستان و پارێزگی سلێمانی به‌ تایبته‌، خیزانی سزادراوان به‌هۆی چاودیری نه‌کردنیان له‌لایه‌ن ده‌زگا په‌یوه‌ندیاره‌کانه‌وه پووبه‌پووی زۆر گرفتگی کۆمه‌لایه‌تی بونه‌ته‌وه، له‌وانه‌"لاوازبوونی په‌یوه‌ندییه خیزانییه‌کان، کێشه‌ی رێکخستن و سه‌ره‌رشتی کردنی خیزان، جیابونه‌وه، پووبه‌پووبونه‌وه‌ی له‌که‌ی کۆمه‌لایه‌تی، نه‌مانی متمانه‌... " بۆیه له‌م توژیینه‌وه‌دا تیشک ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر ئه‌و گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی که‌ ئه‌و خیزانانه پووبه‌پووی بونه‌ته‌وه، به‌هۆی به‌ندکردنی یه‌کئ له‌ ئه‌ندامانی خیزانه‌که‌یان و بئ باکی حکومه‌ت و کۆمه‌لگا له‌ پاراستن و چاودیرکردنیان، یاخود نه‌بوونی ده‌زگایه‌کی تایبته‌مه‌ند بۆ هاوکاری کردنی ئه‌م خیزانانه له‌ پووی ئابوری و کۆمه‌لایه‌تی یه‌وه.

دوه‌م / گرنگی توژیینهوه:

گرنگی دان به‌ خیزانی سزادراوان به‌ پئویسته‌یه‌کی له‌ پێشینه‌ داده‌نرئیت بۆ پاراستنی ئه‌و خیزانانه له‌وه‌ گرفته‌نه‌ی پووبه‌پوویان ده‌بئته‌وه‌ دوا‌ی به‌ندکردنی ئه‌ندامیکیان له‌ دامه‌زراوه چاکسازییه‌کاندا، هه‌روه‌ک هه‌نگاوکیشه بۆ به‌ده‌نگه‌وه‌هاتنی دامه‌زراوه‌ فه‌رمی و نا فه‌رمییه‌کان له‌ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیان. له‌ سۆنگه‌ یه‌وه‌ ده‌توانین گرنگی توژیینه‌وه‌ی گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی خیزانی سزادراوان له‌م چه‌ند خالدا کۆبکه‌ینه‌وه:

- 1- له‌ رێگه‌ی ئه‌م توژیینه‌وه‌وه گرنگترین ئه‌و گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ ده‌خه‌ینه‌پووی، که‌ خیزانی سزادراوان پووبه‌پووی ده‌بنه‌وه له‌ماوه‌ی سزادانی ئه‌ندامی خیزانه‌که‌یان.
- 2- ئه‌م توژیینه‌وه‌ سویدی ده‌بئیت بۆ هۆشیارکردنه‌وه‌ی خیزانی سزادراوان له‌ زانیانی مافه‌کانیان له‌ پووی خه‌مه‌تگوزاری و چاودیری کردنه‌وه، هه‌روه‌ها بۆ به‌رپرسیانی دامه‌زراوه‌ی چاکسازی بۆ زیاتر به‌ده‌مه‌وه‌چونی ئه‌و خیزانانه له‌ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیان.

3- هه‌روه‌ک ده‌کرئ سویدی هه‌بئیت له‌ کردنه‌وه‌ی ده‌زگایه‌کی تایبته‌مه‌ند به‌ چاودیری و یارمه‌تیدانی خیزانی سزادراوان بۆ یه‌که‌م جار له‌ کوردستاندا، هه‌روه‌کو چۆن له‌ هه‌ندئ له‌ ولاتانی پێشکه‌وتوو بوونی هه‌یه.

4- ئه‌و داتا و ئاماره زانستیانیه‌ی له‌لایه‌نی پراکتیکی ئه‌م توژیینه‌وه‌دا ده‌خه‌رئته‌پووی سویدی ده‌بئیت له‌ تێگه‌یه‌شتن له‌ گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی ئه‌و خیزانانه‌و یارمه‌تی دانیان له‌لایه‌ن ده‌زگا تایبته‌مه‌نده‌کانه‌وه.

5- ئه‌نجام و پاسپارده‌کانی ئه‌م توژیینه‌وه‌یه سویدی ده‌بئیت بۆ ئاوردانه‌وه له‌م توژییه‌ی کۆمه‌لگا، که‌ زۆر که‌م ئاوردانی ئه‌ دراوه‌ته‌وه.

سێیه‌م / ئامانجیه‌کانی توژیینه‌وه:

هه‌موو لێکۆلینه‌وه‌یه‌کی زانستی ئامانجیکی سه‌ره‌کی و چه‌ند ئامانجیکی هاوپه‌یوه‌ند یان نا سه‌ره‌کی هه‌یه، که‌ له‌سه‌ر توژیهر پئویسته هه‌ول بۆ به‌دییه‌تانی بدات له‌ توژیینه‌وه‌که‌یدا. له‌م توژیینه‌وه‌دا توژیهران ئامانجیکی سه‌ره‌کی و پێنج ئامانجی ناسه‌ره‌کیان هه‌یه، که‌ بریتین له:

ئامانجی سه‌ره‌کی (هه‌دف رئیسی):

ده‌رخستنی گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی خیزانی ئه‌و سزادراوانه‌ی له‌ به‌رپه‌ه‌رایه‌تی چاکسازی ژنان و مندالان له‌ سلێمانی به‌نکراون.

ئامانجی ناسه‌ره‌کییه‌کان (هه‌داف فرعیه):

- 1- زانیانی چۆری ئه‌و گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی خیزانی سزادراوان پووبه‌پووی ده‌بنه‌وه.
- 2- زانیانی هۆکاره‌کانی دروست بونی ئه‌و گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ بۆ خیزانی سزادراوان.
- 3- ده‌رخستنی پۆلی خزم و که‌سوکار له‌ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تی و داراییه‌کانی خیزانی سزادراوان.
- 4- ده‌رخستنی پۆلی ده‌زگا و رێکخراوه په‌یوه‌ندیاره‌کان له‌ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌ مادییه‌کانی خیزانی سزادراوان.
- 5- زانیانی پۆلی گروپ و رێکخراو و ده‌زگا مرۆبیه‌کان له‌ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌ مرۆبیه‌کانی خیزانی سزادراوان.

چواره‌م / هۆکاره‌کانی هه‌لبژاردنی توژیینه‌وه‌که‌:

خیزانی سزادراوان توژییکی گرنگی کۆمه‌لگا و قوربانی راسته‌وخۆی ئه‌و تاوانه‌ن که‌ یه‌کئ له‌ ئه‌ندامانی خیزانه‌که‌یان ئه‌نجامی داوه، چونکه‌ به‌هۆی سزادانی ئه‌و ئه‌ندامه‌ی خیزانه‌که‌یان پووبه‌پووی زۆر گرفتگی کۆمه‌لایه‌تی و ئابوری و ده‌روونی و ته‌ندروستی ده‌بنه‌وه، به‌لام گرفته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیان له‌ هه‌موو گرفته‌کانی دیکه‌ کاریگه‌رتتر و دژوارتره له‌ پووی چاره‌سه‌رکردنه‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌م توژیهر له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی گرفته‌

ههروهك دهتوانين بلیين گرتی کۆمه لایهتی دیاردیهکی کۆمه لایهتییه که که لاینیکی دیاریکراو له سیستمی کۆمه لایهتی باودا دروست دهکات و گاریگهری له سهر جیگهری کۆمه لگا ده بێت و هه ره شهش له به رده وام بوونی دهکات (الساری، 2004، ص 15)

پیناسه ی ریکاری بۆ چه مکی گرتی کۆمه لایهتی: بریتیه له دۆخیکی کۆمه لایهتی په سهند نه کراو له لایه ن به شیکي زۆری ئەندامانی کۆمه لگاوه، به هۆی ئەوه ی ئەو گرتانه کاریگه ری راسته وخۆ له سهر په وش ی ژیان و ئاستی چاوه روانیه کانینان بۆ داهاتوو به جی ده هیلت .

دووهم/ خیزان:

به هۆی جیاوازی دیدو بۆچونه کانی ئەو زانا و توێژه رانه ی له خیزانیان کۆلیوه ته وه، تاکو ئیستا نه تواراوه چه مکی خیزان به یه ک شتواز دیاری بکن، به لگو چه ندین چه م و مانای جیا جیا یان بۆ خیزان داناوه. لێره دا هه نیکیان ده خه یه پوو:

هه ندیک له زانانی کۆمه لئاسی و سهری خیزان ده کن، که دامه زراوه کی کۆمه لایه تییه، چونکه ئه رکه جه وه ریکانی تاک و کۆمه لگا هه لده سوپین، خیزان مرۆف له بونه وه ریکی مرۆیه وه ده گۆریت بۆ مرۆفیکی به مرۆف کراوی خاوه ن سروشتی کۆمه لگاکی، به هۆی په روه رده کردن ئاراسته کردنه وه له سهر بنه مای کارلیکی به رمزی کۆمه لایه تی له نێوان تاکه کانی خۆیدا. (خه لیل، 2007، لا 5). دۆرکایم به هه مان شتوه خیزان وه کو دامه زراوه کی کۆمه لایه تی ده بینیت، که فاکته ره کۆمه لایه تییه کان پیکي ده هیئت و ئەندامه کانی له روه ی یاسایی و ئاکارییه وه په یوه ستن به یه که وه. به لām به شیکي تر له توێژه ران پینان وابه خیزان گروپیکی بچوکه که له دایک و باوک و یه ک مندال یان چه ند مندالیک پیک دیت، که له نێوان خۆیاندنا خۆشه و یستی ده گۆرینه وه به رپر سياریتیش دابه ش ده کن (حسین، 2014، ص 42). هه روه ها لای هه ندیک توێژه رو زانای دیکه خیزان په کیکه له گرتگرتین دامه زراوه کانی پیکه یان دنی کۆمه لایه تی، که به هۆیه وه که له پوری کۆمه لایه تی له نه وه یه که وه ده گوازریته وه بۆ نه وه کانی دیکه (بن محمود، 2014، لا 65).

پیناسه ی ریکاری بۆ چه مکی خیزان: بریتیه له یه که یه کی کۆمه لایه تی ریکخراو په یوه ستن به یاسا و داب و نه ریته وه، گرتگرتین ئه رکیشی دروست کردنی تاکي چاکه خوازه، له ریکه ی به رجه سته کردنی په فتاری باش و پۆلی ئه ریننی له ژیا نی کۆمه لایه تیدا، که ئەمه ش به هۆی پرۆسه ی پیکه یان دنی کۆمه لایه تییه وه به دی دیت.

سێیه م/ خیزانی سزادراو:

به جیاوازی بارودۆخ و تایبه ته ندیه کانی تاک و کۆمه له کان ئەو بی گومان چه م و زاراوه کانی ش جیاواز و ناچوونیه ک

زۆره، به لām زۆر که م له لایه ن که سوکارو گروپ و ریکخراو و ده رگا تایبه ته ندانه کان گرتگرتین پیدراوه و گرتگرتینان بۆ چاره سه ریکراوه. هه روه ک هه ی چه توێژه وه یه ک له سهر په وش و گرتگرتی ئەم خیزانانه ئەنجام نه دراوه به شتوه یه کی زانستی. له به ر ئەم هۆکارانه ئەنجامدانی ئەم توێژه وه یه مان به گرتگرت و پیناسه ی زانی.

ته وه ری دووهم/ ده سنپاشان کردنی چه مکه کان

دیاری کردنی چه مکه زاراوه زانستییه کان کاریکی پیناسه یه له لیکۆلینه وه ی زانستی، پیناسه یه له سهر توێژه ره له کانی کارکردن بۆ داپرشتنی گرتگرتان، چه مکه کان دیاری بکات به شتوه یه کی ووردو پوو بۆ ئەوه ی خۆینه ری ئەم توێژه وه یه به ئاسانی له مانا و بیره پاکانی توێژه ر بگات که ده یه وئ گوزارشتی بکات (حسن، 1971، ص 172_173). له هه مان کاتدا دیاری کردنی چه مکه و زاراوه زانستییه کان کاریکی پیناسه یه له توێژه وه ی زانستی دا بۆ لابرینی ئالۆزییه کان و پوونکردنه و یان و پیناسه کردنی ئەو چه مکه ده بیته هۆی ئاسانکاری له تیگه یشتنی هزر و مانای توێژه وه که، له گه ل ئەوه ی توێژه ره له ریکه ی ناساندنی ئەو چه مکه وه ده توانیت بگات به پیناسه ی ریکاری بۆ هه ر چه مکه و زاراوه یه ک (حسین، 1994، ص 5).

هه ر له به ر گرتگی پیناسه کردنی چه مکه کان به شتوه یه کی زانستی له توێژه وه ی زانستیدا، له م توێژه وه یه دا به ته وه ریکی سه ره به خۆ پیناسه ی ئەم چه مکه نه کراوه (گرتی کۆمه لایه تی، خیزان، خیزانی سزادراو، به رپۆیه رابه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی.

یه که م/ گرتی کۆمه لایه تی :

زاناکان کۆک نین له سهر مانای چه مکه زانستییه کان به هۆی ئەوه ی چه مکه کان گه شه ده کن له ئەجماعی ئەو ئەزمونه ژینی و کۆمه لایه تیانه ی که تاکه کانی کۆمه لگا پیایدا تی په رده بن. چه مکی گرتی کۆمه لایه تیش له لایه ن سۆسیۆلۆژیسته کانه وه پیناسه ی زۆرو جیاوازی بۆکراوه، که لێره دا له روانگی ئەم تیۆرو بۆچوانه وه هه ندیکیان ده خه یه پوو.

له پوانگی قوتابخانه ی ئه رکه راکانه وه گرتی کۆمه لایه تی بریتیه له له سه رخۆ له کارکه وتنی به شیک له کایه کانی کۆمه لگا، که به هۆیه وه به شه کانی کۆمه لگا پیکه وه ناگونجین و دزی ئاراسته ی یه ک کارده کن، و اتا گرتی کۆمه لایه تی به هۆی نه گونجان و ناریکخراوه یی له کایه و سیستمه کانی کۆمه لگا سه ره لده دات (Thomas J.Sullivan, 2003, p 29). هه روه ها له پوانگی بیردۆزی ملامنۆیه گرتی کۆمه لایه تی کاتیک سه ره لده دات، که گروپیک له خه لکی بپوانان و بایت به رژه وه ندیه کانینان به ده ست نه هاتوون، یاخود پشکیکی باشیان له سه رچاوه کان وه رنه گرتوه، هه ربۆیه کارده کن بۆ زالبوون به سه ر ئەوانه ی به به ربه سستی ده زانن. (Henslin. M, James, 2006, p 33)

کۆمەلایەتی حکومەتی هەریمی کوردستان. ئەم بەرپۆبەرایەتیییە لە چوار بەشی سەرەکی پێک دێت، ئەوانیش (ژنان، لاوانی تازە پێگە‌یشتوو، مندالان، پاگراوان) بۆ هەریەکە لەم بەشە مامەلەیی جیاواز لەگەڵ سزادراواندا دەکرێت لەپێشوی پرۆسەکانی چاکسازی و شیان‌دەوه.

بەشی دووەم/ توێژینه‌وه‌کانی پێشوو و گرتنه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی خێزانی سزادراوان

تە‌وه‌ری یه‌که‌م/ توێژینه‌وه‌کانی پێشوو

یه‌که‌م/ خستنه‌په‌وی توێژینه‌وه‌کانی پێشوو

خستنه‌په‌وی توێژینه‌وه‌ی پێشوو له‌ توێژینه‌وه‌ی کۆمه‌لناسیدا گرنگی یه‌کی زۆری هه‌یه و جیگای بایه‌خی زۆریک له‌ توێژینه‌وه‌ی سهرقالی نوسینه‌وه‌ی توێژینه‌وه‌ی زانستین، ئەم‌ه‌ش بۆ گومان بۆ چەند هۆکارێکی سەرەکی ده‌گه‌رێته‌وه، که گرتنه‌تیانیان ئەمانه‌ن :

1- له‌کاتی خستنه‌په‌وی توێژینه‌وه‌کانی پێش‌ه‌ودا، توێژه‌ر ئەو توێژینه‌وانه‌ ده‌خاته‌په‌و، که بابه‌ته‌کانیان نزیکن له‌ بابه‌ته‌ی توێژینه‌وه‌که‌ی خۆی بۆ ته‌رخانه‌کردوه، له‌گه‌ڵ ئەوه‌ی توێژه‌ر هه‌لده‌سی به‌ خستنه‌په‌وی ئەو به‌ش و ته‌وه‌رو بابه‌تانه‌ی که توێژه‌رانی پێشوو له‌ توێژینه‌وه‌کانیاندا ئاماژه‌یان بۆ کردوه، ئەم‌ه‌ش بۆ ئاشنا بوون و سوود وه‌گرتنی توێژه‌ره‌ له‌ زانیاری و بابه‌ت و راستیانه‌ی له‌ توێژینه‌وه‌کانی تردا هه‌یه، چونکه‌ توێژینه‌وه‌ی ئیستا له‌ وکاته‌وه‌ ده‌ست پێ‌ ده‌کات که توێژینه‌وه‌کانی پێشوو کۆتایی دێت (عبدالقادیر، 2007، ص 36).

2- توێژینه‌وه‌کانی پێشوو به‌سوود بۆ توێژه‌ر، چونکه‌ ئەو میتۆد و پرێبازه‌ لیکۆلینه‌وانه‌ی که توێژینه‌وه‌کانی پێشوو پشتیان پێ‌ به‌ستوه‌ له‌ کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کان و پۆلێن کردن و شیکردنه‌وه‌یان، توێژه‌ر ده‌توانێ له‌ توێژینه‌وه‌که‌ی خۆیدا سوودیان لێ‌ وه‌رگرێ (ه‌رزانی، 2005، ص 48).

له‌به‌رئهم هۆکارانه‌و چەند هۆکار و گرنگی یه‌کی دیکه‌ی توێژینه‌وه‌کانی پێشوو له‌و توێژینه‌وه‌ی کۆمه‌لناسیدا، لێ‌ره‌دا چەند توێژینه‌وه‌یه‌کی پێشوو ده‌خه‌ینه‌په‌و که نزیکن له‌ بابه‌ته‌ی توێژینه‌وه‌که‌وه، ئەوانیش خۆی له‌ سێ توێژینه‌وه‌ی پێشویی عه‌ره‌بی دا ده‌بینێته‌وه و هه‌ریه‌که‌ له‌م توێژینه‌وانه‌ هه‌ردوو لایه‌نی تیۆری و پراکتیکی له‌خۆگه‌رێوه‌وه و خاوه‌نی تابه‌ته‌ندی خۆیان له‌ په‌وی زانستی و راستی یه‌، هه‌روه‌ها له‌کات و شوێنی جیاواز جیاوازدا ئەنجام درا، ئەم‌ه‌ش گرنگیه‌کی زۆری هه‌یه بۆ به‌راوردکردنی ده‌ره‌نجامه‌کانیان به‌و ده‌ره‌نجامانه‌ی ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ پێی ده‌گات. پێویسته‌ بوتریت که توێژه‌ران زۆرگه‌پان به‌دوای توێژینه‌وه‌ی عێراقی و عه‌ره‌بی و بیانی دیکه‌دا بۆ زیاتر ده‌وله‌مه‌نکردنی توێژینه‌وه‌که‌، به‌لام له‌و سێ توێژینه‌وه‌ زیاتریان ده‌سه‌نه‌که‌وت که زۆر نزیك بیته‌ له‌م توێژینه‌وه‌یه‌، چونکه‌ ئەم بابه‌ته‌

ده‌بن له‌ تاکیکه‌وه‌ بۆ تاکیک و له‌ ژینگه‌یه‌که‌وه‌ بۆ ژینگه‌یه‌که‌ی دیکه‌ . ناساندنی چه‌مکی خێزانی سزادراوانیش به‌ پێی دۆخ و ژینگه‌ی کۆمه‌لایه‌تی خێزانه‌که‌ ده‌گه‌رێت و ناتوانین به‌ یه‌ک شیواز پێناسه‌ی بکه‌ین، به‌لکو به‌چه‌ند شیوازیکی جیاواز تیشک ده‌خه‌ینه‌ سه‌ری، که بریتیین:

خێزانی سزادراو ئەو خێزانه‌یه‌ که پۆلی گه‌وره‌ ده‌بینن له‌ ریکخستنی ژبانی نیو به‌ندینه‌خانه و چۆنیتی په‌فتارو کارلێکی کۆمه‌لگای به‌ندینه‌خانه، واتا ریکخستنی ژبان له‌نیو به‌ندینه‌خانه و راگرتنی هاوسه‌نگی ژبان راسته‌وخۆ په‌یوه‌سته به‌ په‌یوه‌ندی سزادراو به‌ خێزانه‌که‌یه‌وه‌ (غانم، 1985، ص 268). هه‌روه‌ها ده‌توانین بلێین خێزانی سزادراوان ئەو خێزانه‌یه‌ که گرتنه‌تیان که‌سیان له‌ به‌ندینه‌خانه‌دا به‌هۆی ئەنجامدانی په‌فتاریکی دژ به‌ سیسته‌می ولات، که هه‌ریه‌هۆی ئەو په‌فتاره‌وه‌ بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو له‌ ژێر سایه‌ی ده‌سه‌لاتی یاسادا ده‌مێننه‌وه (الدوسری، 2007، ص 7). هه‌روه‌ها خێزانی سزادراوان به‌و خێزانه‌ن‌ه‌ش ده‌وتریت که بۆ به‌شبوون له‌ که‌سی یه‌که‌م یان یه‌کێک له‌ ئەندامانی خێزانه‌کیان، که به‌هۆی ئەنجامدانی چەند کرده‌وه‌یه‌کی جیاوازه‌وه‌ له‌ به‌ندینه‌خانه‌دان (المخصیب، 2004، ص 8).

پێناسه‌ی ریکاری بۆ چه‌مکی خێزانی سزادراو: بریتیه‌ی له‌و خێزانه‌ی که یه‌کێک یان زیاتر له‌ ئەندامانیان به‌هۆی ئەنجامدانی تاوانیکه‌وه‌ له‌ به‌رپۆبه‌رایه‌تییه‌ چاکسازییه‌کان به‌ندراون، ئەم خێزانه‌ له‌گه‌ڵ له‌ده‌ستدانی ئەندامانی خێزانه‌که‌یان روه‌به‌په‌وی چەندین گه‌رفتی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بنه‌وه که چاره‌سه‌رکردنیان کاتیکی زۆری پێویسته، به‌مانابه‌گی دی خێزانی سزادراو قوربانی تاوانیکه‌ که ئەنجامی نه‌داوه‌.

چوارهم/ به‌رپۆبه‌رایه‌تی چاکسازی ژنان و مندالان له‌ سلێمانی:

به‌رپۆبه‌رایه‌تی چاکسازی لایه‌نیکی مه‌عنه‌وی سه‌ریه‌خۆیه‌ به‌ بریاری دادوه‌ر سزادراوانه‌ی تێدا به‌ند ده‌کرێت، به‌ مه‌به‌ستی لیکۆلینه‌وه‌ له‌ که‌سایه‌تی و پشکنینی جه‌سته‌یی و کۆمه‌لایه‌تی و ده‌روونی و شیوازی چاره‌سه‌رکردنی و شیان‌دانی به‌ پێی پرۆگرامیکی په‌روه‌ده‌یی و کۆمه‌لایه‌تی. ئاماچ له‌م پرۆسه‌ن‌ه‌ش دووباره‌ په‌روه‌ده‌کردنی سزادراوه‌که‌ و ئاما ده‌کردنیتی بۆ گونجاندنی له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگه‌ له‌وکاته‌ی سزاکه‌ی ته‌واو ده‌بیته‌ و ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ نیو کۆمه‌لگه‌ (قانون إصلاح النِّزَّاه والموءدعین، 2018، ص 23).

به‌رپۆبه‌رایه‌تی چاکسازی ژنان و مندالانی سلێمانی له‌ سالی 1997 دامه‌زراوه‌، یه‌کیه‌که‌ له‌و شه‌ش به‌رپۆبه‌رایه‌تییه‌ی که سه‌ر به‌ به‌رپۆبه‌رایه‌تی گشتی چاکسازی کۆمه‌لایه‌تییه‌ له‌ کوردستاندا، هه‌روه‌ک به‌شیکه‌ له‌ وه‌زاره‌تی کارو کاروباری

گرفته‌گانی خیزانی به‌ندکراوان له دامه‌زراوه چاکسانییه‌کان و پښکانی مامه‌لگردن له‌گه‌لیدا "مشکلات أسر النزلاو المؤسسات الاصلاحیه وگرق تعاملا معا"

تویژینه‌وه‌یه‌کی پراکتیکی له‌سالی 2007 له دامه‌زراوه‌ی چاکسازی کۆمه‌لایه‌تی (حاش) له شاری پاز نه‌نجامدراوه، به‌ئامانجی زانینی ئه‌و گرفته کۆمه‌لایه‌تی و نابوری و نه‌ندروستی و ده‌روونیانه‌ی پوبه‌پووی خیزانی به‌ندکراوان ده‌بنه‌وه‌و کاریگه‌ری خرابی له‌سه‌ریان هه‌یه، هه‌روه‌ها زانینی ئه‌و پښکیانه‌ی خیزانی به‌ندکراوان به‌کاریده‌هینن بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌و گرفتانه‌ (الدوسری، 2007، ص 6). تویژهر میتۆدی پووپووی کۆمه‌لایه‌تی واته میتۆدی وه‌سفی به‌کارهیناوه، نموونه‌ی تویژینه‌وه‌که‌شی مه‌به‌ستداره و هه‌ردوو تویژنی به‌ندکراوان و خیزانی به‌ندکراوانی وه‌رگرتوه، که له کۆی 1124 به‌ندکراوی دامه‌زراوه‌که 120 به‌ندکراوی وه‌رگرتوه، هه‌روه‌ها 120 خیزانی به‌ندکراویشی وه‌رگرتوه. له کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کانیشدا تویژهر ئامزای قۆرمی پاپرسی به‌کارهیناوه، ئه‌و ئامرازه ئاماریانه‌ش که له تویژینه‌وه‌یه‌دا به‌کارهاتوه بۆ گۆرپینی وه‌لامی تویژهره‌وان بۆ داتا و ژماره بریتین له: (پێژه‌ی سه‌دی، لادانی پێوه‌ری، کرداری ئه‌لفا کۆنباخ، کای سکویژر کا² هاوکێشه‌ی (ت) T-test) (الدوسری، 2007، ص 91-114).

گرنگترین نه‌جمه‌گانی تویژینه‌وه‌که بریتین له :

- 1- ئه‌رکی په‌روه‌رده‌کردن له‌سه‌ر دایک زیاد ده‌کات دوا‌ی به‌ندکردنی سه‌رۆکی خیزان "باوک".
- 2- که‌مبونه‌وه‌ی چاودێری له‌سه‌ر مندال به‌هۆی ئاماده‌نه‌بوونی ده‌سه‌لاتی کۆنترۆلکردنه‌وه، که خۆی له‌ باوکدا ده‌بینیته‌وه.
- 3- به‌شیکێ زۆری خیزانه‌کان گرفتێ هه‌ستکردن به‌ ته‌نیا‌یی و گۆشه‌گیری کۆمه‌لایه‌تی و نه‌مانی په‌یوه‌ندی سۆزداریان هه‌یه (الدوسری، 2007، ص 198-206).

3- تویژینه‌وه‌ی "زید بن عبدالله بن دریس"

ئهو خزمه‌تانه‌ی له‌لایه‌ن لیژنه‌ی نیشتمانییه‌وه‌ پێشکه‌ش کراوه بۆ چاودێری به‌ندکراوان و ئازادکراوان و خیزانه‌کانیان و خیزانی به‌ندکراوان، پاستیتی و ئاسۆکانی "الخدمات المقدمه من اللجنه الوکنیه لرعايه السجناو والمفرج عنهم واسرهم لاسر السجناو واقعا وافات"

تویژینه‌وه‌یه‌کی پراکتیکی له‌سالی 2007 ئه‌نجام دراوه هه‌له‌سه‌نگاندن بۆ ئه‌و خزمه‌تگوزاریانه ده‌کات که له‌لایه‌ن لیژنه‌ی نیشتمانی بۆ چاودێری به‌ندکراوان و خیزانه‌کانیان و ئه‌و به‌ندکراوانی ئازادکراوان له شاری ریاز پێشکه‌ش ده‌کریت، به‌ ئامانجی زانینی ئاستی ئه‌و خزمه‌تگوزاریه کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی له‌لایه‌ن لیژنه‌ی نیشتمانییه‌وه‌ پێشکه‌ش به‌ خیزانی به‌ندکراوان ده‌کریت، له‌گه‌ل زانینی ئاستی کاریگه‌ری ئه‌و پښکارانه‌ی بۆ

زۆر که‌م تویژینه‌وه‌ی له‌سه‌ر کراوه‌و تویژنی خیزانی سزادراوان زۆر که‌م ئاوپیان لێ دراوه‌ته‌وه، هه‌ربۆیه‌ ته‌نیا ئه‌م تویژینه‌وه‌ به‌ده‌سه‌لات که لێره‌دا ده‌خزیته‌ پوو.

1- تویژینه‌وه‌ی "عبدالله عبدالرحمن المخصیب"

پۆلی که‌رتی تاییه‌ت له‌ چاودێری کردنی خیزانی به‌ندکراوه له دامه‌زراوه چاکسانییه‌کاندا "نور القحاح الخاص فی الرعايه أسر النزلاو المؤسسات الاصلاحیه"

تویژینه‌وه‌یه‌کی پراکتیکی یه له‌سالی 2004 له شاری (ریازی سعودیه) نه‌نجامدراوه، به‌ ئامانجی زانینی جۆری ئه‌و چاودێریه‌ی که خیزانی به‌ندکراوان پێویستیانه، له‌گه‌ل زانینی پۆلی که‌رتی تاییه‌ت له‌ چاودێری خیزانی به‌ندکراواندا، هه‌روه‌ها زانینی ئه‌و پښکیانه‌ی پوبه‌پووی کاری ئه‌و که‌سه‌نه ده‌بنه‌وه که وه‌کو خۆبه‌خش یارمه‌تی خیزانی به‌ندکراوان ده‌ده‌ن (المخصیب، 2004، ص 18). له‌م تویژینه‌وه‌یه‌دا تویژهر میتۆدی وه‌سفی شیکاری به‌کارهیناوه، له‌نموونه‌ی تویژینه‌وه‌که‌شدا تویژهر نمونه‌ی هه‌رپه‌مه‌کی به‌کارهیناوه، که نمونه‌که‌ی بۆ دوو تویژ دابه‌شکردوه، تویژنی یه‌که‌م ئه‌و فه‌رمانبه‌رانه‌ن له‌ که‌رتی تاییه‌ت کارده‌که‌ن و ژماره‌یان (2100) فه‌رمانبه‌ره، تویژهر له‌ کۆی ئه‌و ژماره‌یه 210 فه‌رمانبه‌ری وه‌کو نمونه وه‌رگرتوه، تویژنی دووهم بریتیه‌ له‌ خیزانی به‌ندکراوانی شاری ریازی سعودیه که تویژهر 450 خیزانی له‌کۆی 4500 خیزان وه‌کو نمونه‌ی تویژینه‌وه‌که‌ی وه‌رگرتوه، واتا 10٪ ی نمونه‌که‌ له‌ کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کاندا تویژهر قۆرمی پاپرسی به‌کارهیناوه، ئه‌و ئامرازه ئاماریانه‌ش که له‌ تویژینه‌وه‌که‌دا به‌کارهاتوه بریتین له‌ (لادانی پێوه‌ری ، ناوه‌ندی ژمێره‌یی) (المخصیب، 2004، ص 81-83).

گرنگترین نه‌و نه‌جمانه‌ی تویژینه‌وه‌که پێی ی گه‌شته‌وه بریتین

له :

- 1- پێژه‌ی له (42٪) ی فه‌رمانبه‌ران ده‌لێن باری نابوری خیزانی به‌ندکراوانی دامه‌زراوه‌ی چاکسازی ناچیکه‌ره.
- 2- تویژینه‌وه‌که گه‌شته‌وته ئه‌و نه‌جمه‌ی پێژه‌ی له (85٪) ی خیزانی به‌ندکراوان گۆرانکاری له‌ئاستی بژۆویان پویداوه دوا‌ی به‌ندکردنی به‌خێوکه‌ری خیزانه‌کیان له دامه‌زراوه‌ی چاکسازی.
- 3- به‌ پێی نه‌جمای تویژینه‌وه‌که له (47٪) ی خیزانه‌کان پێیان وایه که‌رتی تاییه‌ت به‌شداربونه له‌ چاره‌سه‌رکردنی گرفته هه‌نوکه‌یبه‌کانیان، به‌لام له هه‌مان کاتدا به‌شیکێ زۆریان که پێژه‌یان ده‌گاته (63٪) نیگه‌رانن له‌ سه‌ختی ئه‌و پښکارانه‌ی بۆ به‌ده‌سته‌نانی یارمه‌تییه‌کان ده‌گیریته‌به‌ر (المخصیب، 2004، ص 196-201).

2- تویژینه‌وه‌ی "محسن فالح الدوسری"

سپهیم پوون نهکراوه ته وه .میتۆدی ئەم تووژینه وهش میتۆدی پووپیۆی کۆمه لایه تی و به راوردن کاریه، جۆری نمونه کهش مه به ستهاره .

3- له پووی ئامرازی تووژینه وه: له تووژینه وهی یه کهم و دووهم ته نیا فۆرمی راپرسی به کارهاتوو، به لام له تووژینه وهی سپهیم فۆرمی راپرسی و چاوپیکه وتن به کارهاتوو. له م تووژینه وه یه دا تووژهران فۆرمی راپرسی و چاوپیکه وتن و تینیان به کارهاتوو.

4- له پووی دهرئه نجامه کانه وه: دهرئه نجامی ههر تووژینه وه یه ک وابه سته یه به جۆری کۆمه لگا و ئاستی تاکه کانی له پووی کۆمه لایه تی و ئابوری و دهروونی و په روه رده یی یه وه، هه ربۆیه ههر تووژینه وه یه ک له و تووژینه وانه گه یشتۆته کۆمه لایه تی دهرئه نجامی جیاوازه که هه ندیک له و دهرئه نجامه یی ئەو تووژینه وانه که نزیکن له دهرئه نجامی تووژینه وه که مان له ته وه ری پێشوو دا خراونه ته پوو، هه روه ها له کۆتایی به شی پراکتیکی دهرئه نجامه کانی ئەم تووژینه وه یه خراوه ته پوو، هه روه ک به راوردیش کراوه به دهرئه نجامه کانی تووژینه وه کانی پێشو.

ته وه ری دووهم / گرفته کۆمه لایه تیه کانی خیزانی سزادراوان

خیزانی سزادراوان دوا یه بندکردنی سه رۆکی خیزان یان یه کیک له ئەندامانی پوو به پووی چه ندین گرفته کۆمه لایه تی ده بنه وه، که هه ر یه کیک له و گرفته کاریگه ری راسته وخۆی له سه ره وش ی زیا نی ئەو خیزانانه ده بێت. تووژینه وه کانی گرن گرتین ئەو گرفته کۆمه لایه تیه یان خستۆته پوو، که پوو به پووی ئەو خیزانانه ده بنه وه له ماوه ی بندکردنی یه کیک له ئەندامانی خیزانه کانیان، ئەوانیش بریتین له:

1- ناکۆکی له نیوان ئەندامانی خیزان: ئەم ناکۆکی یه به وه یی گرنگی دانی هه ر ئەندامی خیزانیک به گرفته و کاروباری خۆی دێته ئاراوه، واتا گوێ نادهن به داها تووی خیزانه که یان و ئەو به رپرسیاری تیه نوێ یه یی دوا یه بندکردنی ئەندامی خیزانه که یان بۆیان دروست بووه، ئەمه ش خراپی په یوه ندییه خیزانیه کانی و پوو به پوو بوونه وه ی یه کتری لیده که ویته وه، که دوا جار دوور نییه لادان و تاوانیشی به داوا دێت (حسن، 1967، ص 298).

2- مملانیی پۆل: ئەم مملانیییه کاتی ک پوه دات که باوک به بندکرا بێت، هه ربۆیه دایک پوو یسته له یه ک کاتدا به پۆلی دایک و پۆلی باوک هه لبسیت، ناشکرا شه پۆلی باوک و دایک له یه ک جودان. یه ک له ئەرکه کانی باوکیش کارکردن و دابینکردنی پێداویستییه کانی خیزانه، به لام به ئاماده نه بوونی باوک ئەم ئەرکه ئەکه ویته سه ر دایک، به چوونه دهر وه یی دایک وه کو سه رۆکی خیزان بۆ کارکردن بۆ ماوه ی چه ندین کاتژمێر له

پیکه ستنی ئەو خزمه تگوزاریانه ی که پێشکه ش به خیزانی به بندکراوان ده کړیت ده گه ریته به (بن دریس، 2007، ص 18).

تووژهر له تووژینه وه که یه دا میتۆدی پوو پیۆی کۆمه لایه تی به کارهاتوو، سه به به رت به نمونه ی تووژینه وه که ش، تووژهر له کۆی (136) خیزانی به بندکراو (88) خیزانی وه رگرتوه، که ده کاته له (64٪) نمونه ی تووژینه وه که. له کۆکردنه وه ی زانیارییه کانی شدا تووژهر هه ر دوو ئامرازی فۆرمی راپرسی و چاوپیکه وتنی به کارهاتوو، له لایه کی تره وه تووژهر بۆ شیکردنه وه ی ئەنجامه کانی زیاتر له (8) که ره سته و ئامرازی ئاماری به کارهاتوو، که بریتین له (به رنامه ی SPS، پێژه ی سه دی، کرداری په یوه ست بوونی پیرسون، لادانی پێوه ری، کرداری ئەلفا کرونباخ، هاوکیشه ی (ت) T-test)، ... هتد) (بن دریس، 2007، ص 84-92).

گرن گرتین ئەنجامه کانی تووژینه وه کهش ئەمانه ن:

1- پێژه ی له (96,6٪) ی خیزانی به بندکراوان به ده ست گرفته ی بیکاریه وه ده نالینن.

2- داها تی مانگانه ی (83٪) ی خیزانی به بندکراوان ته نها (100) ریا له، واتا زۆریه ی نمونه ی تووژینه وه که ئاستی بژۆیان له خوار هێلی هه ژارییه وه یه .

3- به شیکی زۆری خیزانی به بندکراوان ئاستی خۆیندنیان وه کو پوو یست نییه (بن دریس، 2007، ص 152-156).

دووهم / چه ند سه رنجیک له سه ر تووژینه وه کانی پێشو

دوا ی خستنه پووی تووژینه وه کانی پێشو سه به به رت به خیزانی سزادراوان و گرفته کانیان و ئەو خزمه تگوزاریانه ی پێشکه شیان ده کړیت و پۆلی که رتی تابه ت له یارمه تی دان و چاودیری کردنیان. به پوو یستی ده زانین ئەم چه ند سه رنجه به خینه پوو:

1- له پووی ئامانجه وه: هه رچه نده تووژینه وه کانی به پیتی ناوه پۆکی بابه ته که یان ئامانجه کانیان جیاوازه، به لام به گشتی له ئامانجه کانیاندا هه ول بۆ زانیی گرفته کانی خیزانی سزادراوان و جۆر و شیوازی ئەو خزمه تگوزاریانه ی پێشکه شیان ده کړیت و پۆلی که رتی تابه ت له هاوکارییان و که مکردنه وه ی گرفته کانیان ده دن. ئامانجی ئەم تووژینه وه ش بریتیه له ئامانجیکی سه ره کی و چه ند ئامانجیکی لاهه کی، که ئامانجه سه ره کیکه بریتیه له دهرخستنی گرفته کۆمه لایه تیه کانی خیزانی ئەو سزادراوانی له به رپۆه به رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی به بندکراون.

2- له پووی میتۆده وه: تووژینه وه کانی میتۆدی پوو پیۆی کۆمه لایه تی یان وه سفیان به کارهاتوو، له به کارهاتنی نمونه ی تووژینه وه که یاندا جیاوازان، له تووژینه وه ی یه که مدا نمونه ی هه رپه کی و له تووژینه وه ی دوو مه دا نمونه ی مه به سته ر به کارهاتوو، به لام جۆری نمونه له تووژینه وه ی

5- توانج و لهكهي كۆمهلايه تي : يهككي تر له گرفت و نهامه تيبه كاني خيزاني سزادراوان بریتيه له و گرفتاره ناشرينانه ي كه به ئەندامانی ئەو خیزانانە دەوتریت بههوی تاوانی ئەندامیکیانە وەرهبه ق كۆمه لگا، به تايهت ههندی جار مندالهكان واز له قوتابخانه دههینن له ترسی تۆمه تی هاوړیکانیان یان له شوینی کارکردن دهرده کرین. واتا ئەم خیزانانە به دهست فشاره دهره کیه کانه وه دهنالین، که بههوی به پووبه پووی جۆری وه لامدانە وه ی جیاوازی چهشنه کانی خۆگوجانندن دهنه وه، چاره سهریش بۆ پووبه پووبه وه ی فشاری دهره کی بههیزی په یوه ندی ئیوان ئەندامانی خیزانە که به تايهت دایک و باوک (حسن، 1967 ص، 332).

بهشی سییه م / بیکاره مهیدانییه کانی توژیینه وه

یه که م / میتۆدی توژیینه وه:

له روانگی سروشتی توژیینه وه که و نامانجه کانه، له م توژیینه وه دا میتۆدی پووی پووی کۆمه لایه تی و به راوردکاری به کارهیتراوه. مه بهست له به کارهیتانی میتۆدی پووی پووی کۆمه لایه تی له م توژیینه وه دا بۆ زانین و دیاریکردنی ئەو گرفته کۆمه لایه تیانیه که خیزانی سزادراوان له دوی به ندرکردنی سه رۆکی خیزان یان یه کیک یان زیاتر له ئەندامانی خیزانە که یان پووبه پووی دهنه وه، له گه ل دهست نیشانکردن و شروقه کردنی ئەو گرفته تانه ی که خیزانی سزادراوان له ماوه ی سزادانی ئەندامیکی خیزانە که یان به دهسته یوه دهنالین یاخود پووبه پووی دهنه وه. سه باره ت به جۆری پووی پووی کۆمه لایه تیه که ش، له م توژیینه وه دا پووی پووی به پیکه ی وهرگرتنی نمونه به کارهاتوه، بههوی ئەوه ی ژماره ی خیزانی سزادراوان زۆربوون و کانتیکی زۆری پئویست بوو نه توانرا هه موویان وهربگیرین، بۆیه ئەم جۆره له پووی پووی به کارهات، تا به شیوه یه کی ورد و دروست تر لیکۆلین وه له گرفته ی ئەو خیزانانە بکه ین.

هه روه ها هه ر له م توژیینه وه یه دا میتۆدی به راوردکاری به کارهاتوه بۆ به راوردکردنی گرفته کۆمه لایه تیه کانی خیزانی سزادراوان له به رپۆبه رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانیه له گه ل گرفته کۆمه لایه تیه کانی خیزانی سزادراوان له کۆمه لگا کانی تر له پیکه ی خسته نه پووی توژیینه وه کانی پيشوو له به شی تیۆری توژیینه وه که، هه روه هادهره نجامی ئەم توژیینه وه یه به راوردکاره به دهره نجامی توژیینه وه کانی پيشوو له به شی پراکتیکی توژیینه وه که.

دووه م / کۆمه لگای توژیینه وه:

کۆمه لگای توژیینه وه که بریتیه له خیزانی ئەو سزادراوانه ی که له به رپۆبه رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان به ندرکراون، له کۆی (72) خیزانی سزادراوی هه ردوو به شی ژنان و لاوان (20) خیزان

پوژیکدا منداله کان به یی چاودیری له ماله وه ده میتنه وه، ئەمه ش ده بیته هوی لادانی ئەو مندالانە بههوی ناماده نه بوونی ده سه لاتی کۆنترۆل کردنه وه (سعید، 1996، ص 123)، یاخود ده بیته هوی لاوازی ناستی خویندن وه کو ته واونه کردنی قوتابخانه یان نه چونه بهر خویندن یان دواکه وتن له قوتابخانه، هه ندی جاریش سه رده کیشی بۆ په فتاری شه رانگیزی و ده چوون له ده سه لاتی سه رۆکی خیزان، هه موو ئەمانه ش بۆ ماندوو بوونی دایک به کارکردنه وه ده گه رپته وه که ناتوانی وه کو پئویست به رۆلی په روه رده یی خۆی هه ستیت (عمر، 1991، 252).

3- قه باری خیزان و پڕۆسه ی پیکه یانندی کۆمه لایه تی: قه باره ی خیزان کاریگه ری له سه ر پڕۆسه ی پیکه یانندی کۆمه لایه تی هه یه، ئەگه ر قه باره ی خیزان که م بوو ئەو چاودیری مندال به باشی ئەنجام ده دریت، به لام ئەگه ر قه باره ی پیزه ی ئەندامانی خیزان زۆربوو ئەو پڕۆسه ی چاودیری و کۆنترۆلی کۆمه لایه تی لاوازی ده بیت، لاوازی بوونی ئەو دوو پڕۆسه یه ش ده بیته هوی ئەنجام دانی لادان و تاوان له لایه ن ئەندامانی خیزانە وه، وه کو (دزی، به کاره نانی ماده ی هۆشبه ر، تاوانی به درپه وشتی...) (استنبولی، 1995، ص 41-42).

4- جیا بوونه وه: یه کیکه له گرفته هه ره کاریگه ره کان که پووبه پووی خیزان به گشتی و خیزانی سزادراو به تايهت ده بیته وه، چونکه بونیادی خیزان به بوونی ژن و پیاو ته وا ده بیت، به لام کاتیک جیا بوونه وه بوهدات به هه ره کاریک بیت ئەو بونیادی خیزان ناتواو ده بیت و شیرازه ی خیزان تیک ده چیت، ئەم په شیویه ش ده بیته هوی زۆر گرفته ی کۆمه لایه تی له وانە ش لادان، وازهیتان له کارکردن، نه مانی سۆزو خۆشه ییستی له خیزاندا، هه ندی جار نه خۆشی ده روونی و عه قلی (تیمز، 1981، ص 135-137). ئەم په شیویه ش له کاتیکدا بوهدات که خیزان له هه موو کات زیاتر پئویستی به ته بابی و په یوه ست بوونی ئەندامانی هه یه بۆ به جیکه یانندی پۆل و ئەرکه کانیان، به لام ئەگه ر جیا بوونه وه که پوویدا ئەو چه ند کاریگه ری که ی نه رینی له سه ر ئەندامانی خیزانە که داده نیت، له وانە ش نه مانی متمانه به خۆبون، ده لپاوی، لاوازی ئاواختوازی (گه موح)، لاوازی ناستی خویندن، لاوازی چاودیری و کۆنترۆل کردن، هه لگه رانه وه، لادان و تاوان. هه ندی جار جیا بوونه وه هه لوه شان وه ی خیزانیشی به دوا دا دیت، که ئەمه یان ده بیته هوی نه خۆشی ده روونی، چه زی سیکی، خه مۆکی، چه زکردن به خۆکوشتن، چونکه بی به ش ده بن له سۆزو خۆشه ییستی دایک یان باوک یاخود هه ردووکیان ((عمر، 1991، 229).

بەرپوشى ئەو كەسانە ۋە ھەيە كە ۋەلامى پىرسىيارەكان دەدەنەۋە، جا ئەو كەسانە خىزان بن يان كەسانى پىشەيى (ابراھىم، 2000، ص 225). لەم توۋىنەۋەدا قۇرمى پارسى پىك دىت لە (19) پىرسىيارو بەسەر سى تەۋەردا دابەشكراۋە*، بەم شىۋەيە: بەكەم/ زانىيارى تايبەت بە خىزانى سزادراۋ، كە لە (6) پىرسىيار پىك دىت. دوۋەم / زانىيارى تايبەت بە سزادراۋ، كە لە (5) پىرسىيار پىك دىت. سىيەم/ زانىيارى تايبەت بە گىرغە كۆمەلەيە تىيەكانى خىزانى سزادراۋان، كە لە (8) پىرسىيار پىك دىت.

ھەرۋەھا بۇ زانىينى پەلە "پاستى" بىرگەكانى قۇرمى توۋىنەۋەكە پىش ئەۋەى بەسەر تاكەكانى نىۋەنى توۋىنەۋەكە دابەشكەرىت، توۋىزەران شىۋازى ئاشكراى پاستى بەكارھىتا (الصدق الفاهرى) كە بىرىتى يە لە دابەشكەردى قۇرمەكە بەسەر پىسپۇران ۋە شاھە زاياندا بۇ زانىينى پراۋبۇچوونىيان لەسەر بىرگەكانى قۇرمەكە، بۇ ئەم مەبەستەش توۋىزەران قۇرمى پارسىيان بەسەر (5) پىسپۇردا* دابەشكەرد، پاش ۋە رىگرتنە ۋە قۇرمەكان لە پىسپۇران توۋىزەران بۇچوون ۋە تىبىنىيەكانى پىسپۇرانى بەھەند ۋە رىگرت ۋە كۆمەلەك گۇپانكارى ۋە چاككەردى لە بىرگەكاندا ئەنجامدا، لە كۆتاي ھەژماركەردى تىكراى ئە ۋە بىرگەكانى پىسپۇرەكان لەسەرى پازى بوون، دەرگەوت پەلە پاستى بىرگەكانى قۇرمى پارسىيەكە بىرىتى يە لە (7، 94).

2- چاۋپىكەرتن: چاۋپىكەرتن ئامرازىكى گىرگە كە توۋىزە بەكارى دەھىننىت بۇ بەدەست ھىئاننى زانىيارى سەبارەت بە پابردو ۋە يادگارەكان ۋە پلانى داھانوو، كە ئەم زانىيارىانە ناتوانىت لە پىگەى ئامرازەكانى دىكەۋە بەدەست بەھىننىت (رشوان، 2010، ص 160). بەھۇى ئەۋەى ئەم توۋىنەۋە يە لەسەر گىرغە كۆمەلەيە تىيەكانى خىزانى سزادراۋان كراۋە، بۇيە بەپىۋىست زانراۋە كە لەگەل قۇرمى پارسىدا ئەم ئامرازەش بەكاربەھىننىت، چۈنكە بەشىكى نىۋەنى توۋىنەۋەكە بەھۇى نىمى ئاستى پۇشنىبىرپىيانە ۋە نەياندەتوانى بەئاسانى لە پىرسىيارەكانى قۇرمى توۋىنەۋەكە بگەن، ھەر بۇيە بەھۇى چاۋپىكەرتن لەگەلئاندا توۋىزەران توانىيان پىرسىيارەكانىيان بۇ پوون بگەنەۋە تا بەشىۋەيەكى باشتەر ۋەلامى پىرسىيارەكانى قۇرمەكە بەدەنەۋە. لەلەبەكى ترەۋە لە بىگەى چاۋپىكەرتنەۋە لەگەل ئەۋ خىزانانە تانرا ھەندىك زانىيارى دىكە سەبارەت بە گىرغە ۋە ئاستەنگەكانى خىزانى سزادراۋان بەدەست بەھىننىت، كە دواجار خزمەتىكى زۆر بە دەرئەنجامى مەيدانى

ۋەكو نىۋەنى توۋىنەۋەكە ۋە رىگراۋە ۋە ھەموويان تەمەنىان لە سەروو (18) سالەۋەيە.

سىيەم/ نىۋەنى توۋىنەۋە:

لەم توۋىنەۋەدا لە كۆى (72) خىزانى سزادراۋى ھەردو بەشى ژنان ۋە لاۋان (20) خىزان ۋەكو نىۋەنى توۋىنەۋەكە ۋە رىگراۋە، كە دەكاتە پۇژى (27٪) ى كۆى خىزانى سزادراۋانى ھەردو بەشەكە، بە جۆرىك بەشى لاۋان لە كۆى (40) خىزان (9) خىزان ۋە رىگراۋە، لە بەشى ژنانىش لە كۆى (32) خىزان بە ھەمان شىۋە (11) خىزان ۋە رىگراۋە، پىۋىستە بوترىت لەم توۋىنەۋەيەدا ئەۋ خىزانانە ۋە رىگراۋان كە سەردانى سزادراۋەكەيان كىردوۋە لە پۇژى سەردانىكىردندا لە نىۋ بەپىۋەرايەتى چاكسازى ژنان ۋە مندالان، بەلام ھۆكارى ۋە رىگرتنى 20 خىزان لە كۆى 72 خىزان بۇ چەند ھۆكارىك دەگە پىتەۋە، لەۋانە توۋىزەران لە ماۋەى ئەۋ چەند ھەفتەيەى كە سەرقالى بەشى پىراكتىكى توۋىنەۋەكە بوون لە نىۋ بەپىۋەرايەتى چاكسازى ژنان ۋە مندالاندا بەشىك لەۋ خىزانانەى دەھاتن بۇ سەردانى سزادراۋەكانىيان ئامادەنە بوون ۋەلامى پىرسىيارى توۋىزەران بەدەنەۋە، ھەۋەھا بەشىكى تر لەۋ خىزانانە لە ماۋەى ئەنجامدانى توۋىنەۋەكە سەردانى سزادراۋەكانىيان نەدەكرد، ئەمەش بۇ چەند ھۆكارىكى كەسى يان كۆمەلەيەتى يان سزايى دەگە پايەۋە. سەبارەت بە جۆرى نىۋەنى، توۋىزەران نىۋەنى مەبەستىدرايان ۋە رىگرتوۋە، چۈنكە ئەۋ خىزانانە بە پىۋى چەند پىرەنسىپ ۋە پەھەندىك دىيارىكاراۋان، لەۋانە جۆرى تاۋان ۋە ماۋەى سزاي سزادراۋەكەيان ۋە نىزىكى لە سزادراۋەكەۋە چەند پەھەند ۋە پىرەنسىپكى تر.

چوارەم/ بوارەكانى توۋىنەۋە:

- 1- **بوارى شوپنى/ ئەم توۋىنەۋە** لە بەپىۋەبەرايەتى چاكسازى ژنان ۋە مندالان لە سلىمانى ئەنجام دراۋە.
- 2- **بوارى مىزى/ توۋىنەۋەكە ئەۋ خىزانانەى ۋە رىگرتوۋە،** كە يەككە يان زىاتر لە ئەندامانىيان لە بەپىۋەبەرايەتى چاكسازى ژنان ۋە مندالان لە سلىمانى بەندكاراۋان ۋە تەمەنىان لە سەروو (18) سالەۋەيە.
- 3- **بوارى كاتى/ لايەنى مەيدانى ئەم توۋىنەۋە يە لە ماۋەى نىۋان (2015/11/9) تاۋەكو (2015/12/31) ئەنجامدراۋە،** كە ئەم ماۋەيە شىكىردنەۋەى زانىيارىيەكانى قۇرمى پارسى ۋە دەرھىئاننى ئەنجامەكانى توۋىنەۋە ناگىرتەۋە.

پىنچەم/ ئامرازەكانى توۋىنەۋە:

توۋىزەران لەم توۋىنەۋەدا چەند ئامرازىكىيان بۇ كۆكردنەۋەى زانىيارىيەكان بەكارھىتاۋە، كە بىرىتىن لە:

(بروانە پاشكۆى ژمارە (1) بۇ بىنىنى قۇرمى پارسى توۋىنەۋەكە. □□)
 * (بروانە پاشكۆى ژمارە (2) بۇ بىنىنى ناۋى پىسپۇران .

خشتهی (1): پلهی خزمایهتی نمونهی توپژینهوه که له گهژ سزادراو پوون ده کاتوره

پلهی خزمایهتی	ژماره	پژژهی سهدی
باوک	5	٪25
دایک	5	٪25
هاوسهر (ژن یان میژد)	3	٪15
کور	2	٪10
کچ	2	٪10
مام وخال*	1	٪5
باپیره و داپیره*	1	٪5
پور •	1	٪5
کۆی گشتی	20	٪100

له خشته کهدا ده رده که ویت ژۆرتین پژه (باوک و دایک) ی سزادراوان که پژه که یان ده گاته (٪25)، ههروهه پژهی (٪15) هاوسهر (ژن یان میژد) ی سزادراوان بوون، له کاتیکدا کور و کچی سزادراوان به پژهی (٪10) بوون، ههروهه مام و خال، باپیره و داپیره، پور به پژهی (٪5) که مترین پژهی پلهی خزمایه تیان له گهژ سزادراوان پیک ده هیتا. ئه وهی تیبینی ده کرا دایک و باوک ژۆرت سهرانی سزادراوانیان ده کرد، ئه مهش بق سروشتی په یوه ندیبه کۆمه لایه تیبیه کان ده گه رپته وه، که له م کۆمه لگایه دا دایباب په یوه ندیبه کی سروشتی و به رده وامیان له گه ل منداله کانیان هیه و به ئاسانی ده ستبه دراریان نابن.

خشتهی (2) ئاستی خوینده واری خیزانی سزادراو پیشان ده دات

ئاستی خوینده واری	ژماره	پژژهی سهدی
نه خوینده وار	6	٪30
نوسین و خوینده وه	8	٪40
بنه رتهی	3	٪15
ئاماده یی	1	٪5
دبلوم (په یمانگا)	1	٪5
به کالوریوس (زانکۆ)	1	٪5
کۆی گشتی	20	٪100

پژهی (٪30) ی نمونهی توپژینه وه که نه خوینده وارن، ئه وانه شی ته نها نوسین و خوینده وه ده زانن پژه یان (٪40) ههروهه ها پژهی (٪15) ئاستی بنه رته یان ته واو کردووه، له کاتیکدا ده رچوانی پروانامه ی ئاماده یی و دبلۆم و به کالوریۆس بق هه ر

توپژینه وه که ده کات، که له رافه کردنی ئه جمای زانیاریه کاندا ده خیزته پوو.

3- **تیبینی:** تیبینی کۆنترین ئامرازه له کۆکردنه وه ی زانیارییه کاندا به کارهینراوه، بریتیه له روانینکی راست و ورد بق دیارده یه که به کارهینانی شیوازیکی زانستی که له گه ل سروشتی ئه و دیارده یه بگۆنچێ که توپژینه وه ی له سه ر ده که یه ت (رشوان، 2004، ص 141). ئامانج له به کارهینانی ئه م ئامرازه له م توپژینه وه دا، ئاشنا بوونی زیاتره به گرفته کۆمه لایه تیبیه کانێ خیزانی سزادراوان له رپگه ی چاودیرییه کی ورده وه که توپژه ران له کاتی وه لامدانه وه ی پرسساره کانێ فۆرمی راپرسییه وه پیتی هه لده ستن، به واتایه کی تر به هۆی ئه م ئامرازه وه باشت له راستیتی وه لاهی نمونه ی توپژینه وه که بق وه لاهی ئه و پرسسارانه ی ئاراسته یان ده کرا دلنیا ده بیته وه، ههروهه که توپژه ران له کاتی چا و پیکه وتنی مهیدانی توپژینه وه که دا تیبینی گرفته کانێ ئه و خیزانانه یان ده کرد که نه یان ده توانی به راشکاوانه له کاتی سهرانی کردنی سزادراوه که یاندا بیخه نه پوو.

شه شه م/ ئامرازه ئامارییه کان:

بق گۆرینی وه لاهی نمونه ی توپژینه وه که بق داتا زانیاری، ئه م چه ند ئامرازه ئامارییه به کارهاتوون، که ئه مانه ن:

1. پژهی سه دی: ئه م ئامرازه له سه رجه م خشته کانێ توپژینه وه که دا به کارهاتووه.
2. ناوه ندی ژمیژه یی: ئه م ئامرازه بق دۆزینه وه ی ناوه ندی ته مه نی تاکه کانێ نمونه ی توپژینه وه که به کارهاتووه (ابو زینه، 2002، ص 144).

مج س ک

$$M = \frac{\sum X}{n}$$

مج ن

3. لادانی پیوه ری (الانصراف المعیاری): ئه م ئامرازه ئامارییه بق دۆزینه وه ی لادانی پیوه ری ته مه نی تاکه کانێ نمونه ی توپژینه وه که به کارهاتووه (ترکیه، 2002، ص 129).

$$S = \sqrt{\frac{\sum (X - \bar{X})^2}{n - 1}}$$

به شی چواره م/ خستنه پوو و شیکرینه وه ی ئه جمای مهیدانی توپژینه وه که .

باسی په که م/ خستنه پوو و شیکرینه وه ی داتا زانیارییه کان. په که م: زانیاری تایبه ت به خیزانی سزادراوان.

کۆی گشتی 20 100%
 دهرئه نجامه کان دهریده خه زۆرینه خیزانه کان که دهکاته (45%)
 له خانووی کریدا دهژین، له برانبه ردا پێژهی (40%) یان له خانووی
 خۆیاندا ژیان به سه ده بهن، نه وانهش که له خانووی مولگی گشتی و
 جوړی نیشته جیبوونی تردا ده ژین پێژه یان دهکاته (15%). نه وه ی
 ده بپنریت نزیکه ی نیوه ی نمونه که له خانووی کریدا ده ژین، نه مه ش
 جارێکی تر نه وه دووپات دهکاته وه که نه م خیزانه ده خۆی نابوریان
 باش نییه، چونکه له وانه یه سزادراوه که سه رچاوه ی داها ت و بژووی
 خیزانه که ی بویت .

خشته ی (5) ژماره ی نه ندامانی خیزانی سزادراو ده خاته پوو

پێژه ی سه دی	ژماره	ژماره ی نه ندامانی خیزان
20%	4	5-2
55%	11	9-6
25%	5	10 زیاتر
100%	20	کۆی گشتی

به پێی زانیاری خشته که نه و خیزانه ی ژماره ی نه ندامانه کان یان له
 نیوان (2-5) دایه پێژه ی (20%) ی نمونه که پیکده هین، نه و
 خیزانه ش ژماره ی نه ندامانه کان یان له نیوان (6-9) که سه زۆرتین
 پێژه ی نمونه ی توپزینه وه که یان پیکه هیناوه که بریتیه له (55%)،
 ههروه ها نه و خیزانه ی ژماره ی نه ندامانه کان یان زۆره وله (10) که س
 زیاتره رێژه ی (25%) ی نمونه توپزینه وه که پیک ده هین. داتا کان
 دهریده خه پێژه ی (80%) ی نمونه که خیزانی قه ره بالغن و
 ژماره ی نه ندامانیان زیاتره له (5) که س. واتا خیزانه کان له جوړی
 خیزانی درێژکراوه و گه ورن. ناشکرایه خیزانی قه ره بالغ و گه وره
 گرفت ی نابوری و کۆمه لایه تی و په روه رده یی زیاتره له خیزانی
 بچوک، وه کو گرفت ی دابینکردنی خه رچی خیزان، گرفت ی
 په روه رده کردن و فیکرکردن و پیکه یاندنی کۆمه لایه تی، ناکۆکی و
 خراپی په یوه ندیبه خیزانیبه کان.... تاد.

یه که یان ته نه رپێژه ی (5%) ی نمونه که پیک ده هین. له م نه نجامه وه
 دهر ده که ویت که زۆرینه ی نمونه ی توپزینه وه که ناستی
 خوینده واریان نزمه یان نه خوینده وارن. نه مه ش دهرخه ری نه وه یه
 که نه خوینده واری خیزان یاخود نه بوونی پروانه می ناست به ری
 خویندن یه کیکه له هۆکاره کانی لادان و تاوان له کۆمه لگادا، هه ندی
 جاریش نزمی ناستی خوینده واری گرفت ی کۆمه لایه تی و نابوری
 به وادا دیت وه کو بیکاری.

خشته ی (3) ناستی بژووی خیزانی سزادراو ده رده خات

ناستی بژووی	ژماره	پێژه ی سه دی
زۆر باش	3	15%
باش	5	25%
مامناوه ند	3	15%
خراپ	6	30%
زۆر خراپ	3	15%
کۆی گشتی	20	100%

سه باره ت به باری دارایی خیزانی سزادراو، له م توپزینه وه دا زۆرتین
 پێژه ی نمونه که که دهکاته (30%) ناستی بژوویان خراپه و
 پێژه ی (25%) یان ناستی بژوویان (باشه)، ههروه ها پێژه ی
 له (15%) ی خیزانه کان ناستی بژوویان زۆر باش یان مامناوه ند یان
 زۆرخراپه. دهرئه نجامی نه م خشته یه دهریده خات پێژه ی (60%) ی
 خیزانه کان ناستی بژوویان باش نییه، نه مه ش مانای نه وه یه نه م
 خیزانه جگه له گرفته کۆمه لایه تیه که به ده ست چه ند گرفت یکی
 نابوری شه وه ده نالینن وه کو هه ژاری و نزمی ناستی بژووی و
 نه توانینی پرکردنه وه ی پیداو یستیه سه ره که یه کانی خیزان.
 له لایه کی تره وه به رای زانایانی تاوان خراپی ناستی بژووی هه ندی
 جار یه کیکه له هۆکاره کانی نه نجام دانی تاوان له
 کۆمه لگادا، به تابه ت تاوانه داراییه کان.

خشته ی (4) خاوه نداریتی شوینی نیشته جیبوونی نمونه که ده خاته پوو

خاوه نداریتی شوینی نیشته جیبوون	ژماره	پێژه ی سه دی
خاوه نداری	8	40%
کرئ	9	45%
مولگی گشتی	1	5%
هی تر....*	2	10%

* مه به ست له و که سانه یه که له خانووی مالی باوک یان برا یان
 که سیکی نزیکیاندا ده ژین و کرئ نادهن وه مولگی خوشیان نییه

ئاستىك تەمەن ئان خراوتە پوو. ئەو دەردەكە ویت زۆرىنە پىژە سزادراوان تەمەن دەكە ویتە نىوان (18-22) ساڭ و پىژەكە شیان دەگاتە (%50)، ھەر ھە پىژە (%10) سزادراوان تەمەن دەكە ویتە نىوان (23-27) ساڭ، ھەر ھە پىژە (%15) يان تەمەن دەكە ویتە نىوان (28-32) ساڭ و پىژە (%10) يان تەمەن دەكە ویتە نىوان (33-37) ساڭ و پىژە (%5) يان تەمەن دەكە ویتە نىوان (38-42) ساڭ، ھە (%10) سزادراوانىش تەمەن دەكە ویتە نىوان (43-47) ساڭ، ھە سەرجەمەن لە پەگەزى مین، ناوھەندى ژمىرى تەمەن نىوانەكە (27) ساڭ و لادانى پىئوریش (8.5) ساڭ.

خىشتە (8) پەگەزى سزادراوان دەخاتە پوو

پەگەز	ژمارە	پىژە سەدى
نیر	9	45%
مى	11	55%
كۆى گىشتى	20	100%

بە پىئى دەرتە نىوانەكە (%45) سزادراوان پەگەزى نیر و پىژە (%55) شیان لە پەگەزى مى پىك دین. سەبارەت بە نىوانە پىژە نیر و مى، توپەران مەبەستىان بوو خىزانى ھەردوو پەگەز وەرگن بۆ زانینى ئەو جیاوازیانە لە ئاست و جۆرى گىشتە كۆمەلایەتەكانىدا ھەبە.

خىشتە (9) بارى كۆمەلایەتى (ھاوسەرگىرى) سزادراوان دەخاتە پوو

بارى كۆمەلایەتى	ژمارە	پىژە سەدى
سەلت	9	45%
دەستگىراندار	1	5%
ھاوسەرى ھەبە	6	30%
ھاوسەرى مردوو	2	10%
جىابوونەو	2	10%
كۆى گىشتى	20	100%

بارى كۆمەلایەتى نىوانەكە بەم شىوھە دابەش بوو، زۆرىنە يان كە دەگاتە (%45) سەلت، ھەر ھە (%30) سزادراوان ھاوسەرى ھەبە و (%5) يان دەستگىراندار، ھەر ھە ئەوانە ھاوسەرى مردوو يان جىابوونەتو ھەر ھە يان پىژە (%10) يان پىكەت ناوھ. ئەو پەگەز لە شىوھە ئەم زانبارىانەدا بووتىت ئەو، زۆرىنە ئەو سزادراوانە سەلت لە پەگەزى نیر، چونكە ھىشتا تەمەن كەمە و لاون، ھەندىك شیان لە تەمەن ھەرزەكارىيەو بەندىكارون و كاتى ھاوسەرگىرىان نەھاتبوو.

خىشتە (6) پىشینی تاونكارى خىزانى سزادراوان * ئاشكرا دەكات

وھلامەكان	ژمارە	پىژە سەدى
بەلى	7	35%
نەخىر	13	65%
كۆى گىشتى	20	100%

بە پىئى دەرتە نىوانەكە خىشتە پىژە زۆرىنە خىزانەكان كەسى تریان سزادراوان كە پىژە يان دەگاتە (%65)، بەلام لەگەل ئەو ھە پىژە (%35) سزادراوان پىشەر كەسى تریان سزادراوان، واتا ئەم خىزانە زىاد لە كەسىكىان سزادراوان، ئەمەش گىشتى زىاتر بۆ ئەو خىزانە دوست دەكات بەرورد بەو خىزانە يەك كەسىان سزادراوان.

دووھم : زانبارى تايبەت بە سزادراوان

خىشتە (7) دەرخىستى تەمەن سزادراوان

تەمەن سزادراوان	ژمارە	پىژە سەدى
22-18 *	10	50%
27-23	2	10%
32-28	3	15%
37-33	2	10%
42-38	1	5%
47-43	2	10%
كۆى گىشتى	20	100%

تەمەن گۆرپوئىكى سەربەخۆى گىشتە لە توپەنەو، ھەر پىئى ئەم توپەنەو، ھە دەرخىستى جىاوازی تەمەن سزادراوان بەچەند

* مەبەست لە پىشینی تاونكارى لە خىزانى سزادراوان، كەسى پە (2,1) ھە چونكە پىمان واىە كارىگىرى پاستەخۆيان دەبىت لەسەر لادانى تاكەكانى خىزان و ھۆكارىكە بۆ ئەو پى چاوى لىبىكرى و دووبارە بىكرىتەو. * لە ياساى سزادراوانى عىراقىدا تەمەن (18-22) بە نەوجەوان دەرتەرى و لەكاتى سزادراواندا ئەگەر پەگەز شیان نیر بىت ئەو لە (چاكسانىيەكانى ژنان و مندالان و نەوجەوانان) دەبن، لەدوای تەمەن 23 سالییەو دەنیردین بۆ (چاكسانى گوران)، بەلام بەپى پىنمايەكى چاكسانى كۆمەلایەتى ھەر سزادراوانى نیر لەكاتى سزادراواندا تەمەن 18 سالى تەواو كرىبىت پاستەو خۆ دەنیردین بۆ (چاكسانى گوران).

خشته‌ی (12) دروست بوونی گرفت له په یوه نډیبه ناوڅو ییبه کانی**خیزانی سزادراوان پوون ده کاته وه**

پژده‌ی سده‌ی	ژماره	جوری گرفته کان له په یوه نډیبه ناوڅو ییبه کانی خیزانی سزادراوان
30٪	6	نه مانی متمانه له نیوانیاندا
20٪	4	لاوازیونی په یوه نډیبه خیزانییبه کان
25٪	5	گرفتی پیکخستن و سه‌ریه‌ریشتی کردنی خیزان
20٪	4	هه‌موویان
5٪	1	هیچیان
100٪	20	کوئی گشتی

په پټی ټو و ده‌رته‌نجامانی له م خشته‌دا خراونه‌ته‌پوو په یوه نډیبه کانی خیزانی سزادراوان پووبه‌پووی چه‌ندین گرفت بوونه‌ته‌وه له‌وانه پژده‌ی (45٪) ی نمونه‌که پووبه‌پووی گرفته‌کانی پیکخستن و سه‌ریه‌ریشتی کردنی خیزان و لاوازیونی په یوه نډیبه خیزانییبه کان بوون، هه‌روه‌ها پژده‌ی (30٪) یان متمانه له نیوانیاندا نه‌ماوه، ټو خیزانان‌ه‌ش پووبه‌پووی هه‌موو گرفته‌کان بوونه‌ته‌وه پژده‌ی (20٪)، هه‌روه‌ه (5٪) ی نمونه‌ی توژیینه‌وه‌که‌ش هیچ گرفتگی ناوڅو ییایان بو دروست نه‌بووه. ټووه‌ی له ټه‌نجامه‌کاندا ده‌بنریت پژده‌ی (95٪) ی نمونه‌ی توژیینه‌وه‌که به‌هوی سزادانی یه‌کک له ټه‌ندامانی خیزانه‌که‌یانه‌وه گرفت له په یوه نډیبه خیزانییبه کان دروست بووه، ټه‌مه‌ش ټه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت سزادان و به‌ند کردنی سزادراو به‌ته‌ن‌ها کاریگه‌ری له‌سه‌ر سزادراو نییه، به‌لکو به‌هوی‌وه خیزانی سزادراویش پووبه‌پووی چه‌ندین گرفتگی کو‌مه‌لایه‌تی ده‌بیته‌وه له‌پووی په یوه نډیبه خیزانییبه‌کانه‌وه. ټه‌وه‌ی تیبینی ده‌کرا ژورینه‌ی ټو خیزانان‌ه‌ی که سزادراوه‌کانیان له په‌گه‌زی می بوون زیاتر پووبه‌پووی گرفت بوونه‌ته‌وه له په یوه نډیبه خیزانییبه‌کانیاندا، چونکه به‌شیکي ژوریان ه‌اوسه‌رگه‌رییان کردووه وخواوه‌نی مندان، به‌راورد به‌په‌گه‌زی (نیر)، که ژورینه‌یان سه‌لتن* ه‌وکاری به‌ری پژده‌ی گرفته ناوڅو ییبه‌کانی خیزانی سزادراویش بو چه‌ند ه‌وکاریک ده‌گه‌پټه‌وه له‌وانه ژوری ژماره‌ی ټه‌ندامانی خیزان*، به‌ندکردنی که‌سی یه‌که‌می خیزان که ټه‌رکی پیکخستن و سه‌ریه‌ریشتی کردن و کو‌نترۆلکردنی خیزان بووه.

خشته‌ی (10) ماوه‌ی سزادراوان پوون ده کاته‌وه

پژده‌ی سده‌ی	ژماره	ماوه‌ی سزادان
10٪	2	1 مانگ بو 1 سان
20٪	4	2-5 سان
25٪	5	6-10 سان
20٪	4	11-15 سان
25٪	5	16-سان زیاتر
100٪	20	کوئی گشتی

له ټه‌نجامی خشته‌که‌دا ده‌رته‌که‌ویت که‌مترین ماوه‌ی سزادان له نیوان (یه مانگ بو 1 سان) دایه که پژده‌ی ده‌گاته (10٪)، هه‌روه‌ها ماوه‌ی سزادانی (6-10) سان و (16) سان زیاتر نیوه‌ی پژده‌ی سزادراوانیان پیکه‌پټناوه که ده‌گاته (50٪)، هه‌روه‌ها ماوه‌ی سزادانی (2-5) سان و (11-15) سان به پژده‌ی (40٪) ی سزادراوان. وه‌کو تیبینی ده‌کریت پژده‌ی (90٪) سزادراوان سزاکه‌یان قورسه* و له پټنج سان زیاتر سزادراون، ژوری ماوه سزادانی سزادراویش گرفتگی زیاتر بو خیزانه‌کانیان دروست ده‌کات له پووی کو‌مه‌لایه‌تی و تابوری و ده‌روونییه‌وه.

خشته‌ی (11) ماوه‌ی به‌ندکردنی سزادراوان ټاشکرا ده‌کات

پژده‌ی سده‌ی	ژماره	ماوه‌ی به‌ندکردن
25٪	5	1 مانگ بو 1 سان
40٪	8	2-5 سان
30٪	6	6-10 سان
5٪	1	11-15 سان
100٪	20	کوئی گشتی

ده‌رته‌نجامه‌کانی سه‌روه‌وه ده‌ریده‌خن ژورترین ماوه‌ی به‌ندکردنی سزادراوان له نیوان (2-5) ساندا یه پژده‌ی ده‌گاته (40٪)، هه‌روه‌ها ماوه‌ی به‌ندکردنی (1 مانگ-1 سان) به پژده‌ی (25٪) ه و ماوه‌ی به‌ندکردنی (6-10) سان به پژده‌ی (30٪) و پژده‌ی (5٪) ی سزادراوانیش ماوه‌ی به‌ندکردنیان له نیوان (11-15) ساندا یه ماوه‌ی به‌ندکردنیش هه‌وه‌کو ماوه‌ی سزادان گرنگ و کاریگه‌ره، چونکه هه‌تا ماوه‌ی به‌ندکردن زیاتر بیت گرفته‌کانیش زیاتر ده‌بن، به تاییه‌ت خیزانی ټو سزادراوانه‌ی پټنج سان زیاتره ټه‌ندامه‌کانیان به‌ندکراون.

سټیهم: زانیاری تاییه‌ت به گرفته کو‌مه‌لایه‌تیبه‌کانی خیزانی سزادراوان:

* بروانه ټه‌نجام و شروقه‌ی خشته‌ی ژماره (9). □

* بروانه ټه‌نجام و شروقه‌ی خشته‌ی ژماره (5). □

* به‌پټی یاسای سزادانی عیراقی ټو سزایه‌ی ماوه‌که‌ی زیاد له 5 سان بیت به سزای قورس ټه‌ژمار ده‌کریت.

10%	2	له شوینی کارکردن وه ک پیشوو پیڼگه و متمانه مان نه ماوه
30%	6	پووبه پووی له که ی کۆمه لایه تی بوینه ته وه
5%	1	هیچیان
100%	20	کۆی گشتی

دهرئه نجامه کان ده ریده خه ن پیڼگه ی کۆمه لایه تی زۆرینه ی په های نمونه ی توژیڼه وه که که ده گاته (95%) پووبه پووی گرفت بوته وه به هۆی تاوانی سزادراوان که نه ندایم خیزانه کانیا نه، به جۆریک پیژیه له (40%) ی نمونه ی توژیڼه وه که پیڼگه و سه نگی کۆمه لایه تی خیزانه که یان لاواز بووه له ناو خزم و که سوکاریان و له (30%) ی نمونه ی توژیڼه وه که ش پووبه پووی له که ی کۆمه لایه تی بوته ته وه، هه روه ها (15%) ی نمونه که له نیو گه په ک و دراوسیکانیا ن پیڼگه و سه نگی پیشویان نه ماوه، هه روه ک پیژیه ی له (10%) یان له شوینی کارکردنیا ن پیڼگه و متمانه ی پیشویان نه ماوه و له (5%) ی نمونه که پووبه پووی هیچ گرفتیک نه بوته وه و سزادراوان و تاوانی نه ندایمکی خیزانه که یان هیچ کاریگه ری له سه ر پیڼگه و سه نگی خیزانه که ی نه بووه. وه که له کاتی چاوپیکه وتنی خیزانی سزادراواندا تیبینی کرا، نه گه ر پیشینه ی تاوان له ناو خیزانه که دا هه بیته و سزادراوه که په گه زی می بیته*، نه وا خیزانه که زیاتر پووبه پووی له که ی کۆمه لایه تی ده بیته وه و پیڼگه ی کۆمه لایه تیشیا ن لاواز ده بیته، نه مه ش ده گه پیته وه بو کله تورو نه ریته کۆمه لگای توژیڼه وه که مان که ژنان یا خود په گه زی می وه که هیما ی شه رف و پاکیزه یی خیزان ده بینن، هه روه ها نه و سزادراوانه ی که تاوانه کانیا ن په یوه ندیاردن به بابه تی سیکی و هاوپه گه زبیه وه، خیزانه کانیا ن زۆر ترین جار پووبه پووی له که ی کۆمه لایه تی ده بنه وه. به گشتی ده توانین بلین هۆکاری نه وه ی پیژیه له (95%) ی خیزانه کان پیڼگه و سه نگی کۆمه لایه تیا ن له ده ستداوه به هۆی تاوانی په کیک له نه ندایم کانیا نه وه بو نه وه ده گه پیته وه که به پیی کله تورو تیروانینی کۆمه لگای نمونه که لادان و تاوان کرده یه کی تاکایه تی نییه، به لکو خیزانه کانیش به به رپرسیارو که مه رخنه من و به شیکن له تاوانه که، وانا خیزان ده بیته قوربانی تاوانیک که نه یکردوه.

خشته ی (15) پووبانی گرفت ی جیا بوونه له نیو خیزانی سزادراوان ناشکرا ده کات

په لایه تی سده ی	ژماره	وه لایه کان
30%	6	به لی
70%	14	نه خیز
100%	20	کۆی گشتی

خشته ی (13) دروست بوونی گرفت له په یوه ندییه ده ره کییه کانی خیزانی سزادراوان پوون ده کاتوه

په لایه تی سده ی	ژماره	گرفته کان له په یوه ندییه ده ره کییه کانی خیزانی سزادراوان
15%	3	په یوه ندی و هه لسوکه تی خزم و که سوکارمان له گه لمان گوپاوه وه
30%	6	په یوه ندی و هه لسوکه وتی دراوسی و ناسراوه کانمان له گه لمان گوپاوه
30%	6	له شوینی کارکردنمان متمانه مان که متر بووه
25%	5	هه موویان
100%	20	کۆی گشتی

نه وه ی له م وه لمانه دا ده رده که ویته په یوه ندییه ده ره کییه کانی خیزانی سزادراوان پووبه پووی په کیک له و گرفته نه بوونه ته وه به جۆریک په یوه ندی و هه لسوکه تی خزم و که سوکار به پیژیه (30%) له گه لایان گوپاوه و دراوسی و ناسراوه کانیا ن به پیژیه (30%)، به هه مان پیژیه له (30%) له شوینی کارکردنیا ن متمانه یان که م بوته وه، به لایم پیژیه (25%) ی خیزانه کان پووبه پووی هه مو گرفته ده ره کییه کان بوونه ته وه. نه وه ی ده بیتریت سه رجه م نمونه ی توژیڼه وه که به هۆی سزادانی په کیک له نه ندایمکی خیزانه که یانه وه گرفتیک ی ده ره کیان بو دروست بووه. نه مه ش وه که له خشته ی پیشووا (12) ناماژه مان پیدا هۆکاری نه م گرفته نه بو به ندرکی سزادراوه که یان ده گه پیته وه، به تایه ت دوا ی نه وه ی نه ندایمکیان به ند ده کریته به هۆی نه نجامدانی تاوانیکه وه تیروانینی ده ورپه ر بو نه ندایمکی ده که ی خیزانه که ده گوپیت و وه کو تاوانیا ر ته ماشای نه وانیش ده کن. هه روه ها له کاتی چاوپیکه وتنی خیزانه کاند تیبینی کرا نه و خیزانانه ی سزادراوه کانیا ن ته مه نیا ن زیاتره و په گه زیان می یه و خیزاندانن* گرفت ی زیاتریان بو دروست بووه له په یوه ندییه ده ره کییه کانیا ن له گه ل که سوکارو دراوسی و ناسراوه کانیا ن به راود به خیزانه کانی دیکه .

خشته ی (14) گرفته کانی پیڼگه ی کومه لایه تی بق خیزانی سزادراوان ده خاته پوو

په لایه تی سده ی	ژماره	گرفته کانی پیڼگه ی کۆمه لایه تی خیزانی سزادراوان
40%	8	له نیو خزم و که سوکارمان پیڼگه و سه نگی خیزانه که مان لاواز بووه
15%	3	له نیو گه ره ک و دراوسی کانمان پیڼگه و سه نگی پیشومان نه ماوه

پروانه نه نجام و شروقه ی خشته ی ژماره (8,6). *

پروانه نه نجام و شروقه ی خشته ی ژماره (9,8,7). *

دەبنەوه لە لایەن کەسوکاری تاوانلیکراوەکەوه، ھەموو ئەمانەش جگە لە گەرتی ئابوری، گەرتی کۆمەڵایەتی بەدوادا دێت.

خشتهی (17) پۆلی خزم و کەسوکار لە چارەسەرکردنی گەرتەکانی

خیزانی سزادراوان دەردەخات

وہ لایمەکان	ژمارە	پژژەیی سەدی
بەئێ	11	55%
نەخێر	9	45%
کۆی گشتی	20	100%

لە وەلامەکاندا دەردەکەوێت ژۆرینەیی خزم و کەسوکاری خیزانی سزادراو پۆلیکی باشیان گێراوە لە ھاوکاریکردن و کەمکردنەوی باری قورسی سەرشارنی خیزانی سزادراوان کە پێژمەکیان دەگاتە (50%)، بەلام پێژەیی (45%) ی نمونەیی توێژینەوهکە لە لایەن خزم و کەسوکارەکانەوه ھاوکاری و پالپشتی نەکران لە رووبەر و بوونەوهی گەرتەکانیان. ھۆکاری ئەو ی پێژەیی زیاتری خیزانەکان ھاوکاری و پالپشتی کران لە لایەن کەسوکاریانەوه بۆ کاریگەری بەھا ئابینی و کۆمەڵایەتیەکان دەگەڕێتەوه کە بانگەشەیی برابەتی و یارمەتی دانی یەکترو بەھیزی پەییوئەندیەکان دەدەن لەکاتە سەختەکاندا. بەلام ئەو ش جیگەیی تێرمانە کە پێژەیی لە (45%) ی خیزانەکان ھاوکاری نەکران، تەنانت پەییوئەندی ھەلسوکەوتی کەسوکارەکانیان لەگەڵدا گۆرپوو پێگەیی جارانشیان نەمابوو، ئەمەش وەکو تێبینی کران بۆ چەند ھۆکاریک دەگەڕایەوه، لەوانە ھەندیک لە تاوانی سزادراوەکان بەرامبەر کەسوکار یان خیزانەکانی خۆیان بوو وەکو کوشتن و دەست درێژی و ھەرەشەکردن، ھەرەھا ھەندیک لە تاوانەکانی سزادراوان دژ بە ئاکارو داب و نەریتی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگا بوو.

خشتهی ژمارە (18) ئاستی ھاوکاری مۆیی خیزانی سزادراوان

لە لایەن گروپ و ریکخراوەکە ساپەتیەکانەرە دەردەخات

وہ لایمەکان	ژمارە	پژژەیی سەدی
بەئێ	6	30%
نەخێر	14	70%
کۆی گشتی	20	100%

ئەنجامەکان دەریدەخەن ژۆرینەیی نمونەیی توێژینەوهکە کە پێژەییان دەگاتە (70%) ھیچ ھاوکاریەک نەکران لە پووی مۆییو ھە "ھۆشیاری کۆمەڵایەتی و یاسای و دەرونی" لە لایەن دەزگاو ریکخراوو گروپ و کەساپەتیە کۆمەڵایەتیەکانەوه، لە بەرامبەر پێژەیی لە (30%) ی نمونەیی توێژینەوهکە ھاوکاریکران لە لایەن یەکیک لە ریکخراو و گروپ و کەساپەتیە کۆمەڵایەتیەکانەوه. ئەم ئەنجامە ئەو مان بۆ ئاشکرا دەکات کە ھیشتا ھاوکاری مۆیی

ئەنجامەکان ئاشکرای دەکەن گەرتی جیابوونەوه لە نۆی (70%) ی خیزانی سزادراوان پووی نەداو، بەلام پێژەیی لە (30%) ی خیزانەکان گەرتی جیابوونەوه یان ھەبوو. ئەو ی تێبینی کران ئەو خیزانەکانی ماو ی سزا و ماو ی مانەو ی سزادراوەکان یان لە نۆی چاکسازیدا لە پێنج ساڵ زیاترە دیاردەیی جیابوونەوه لە نۆیان سزادراوان و ھاوسەرەکانیاندا زیاتر پوودەت، بەتایبەت ئەو سزادراوانەکانی کە تاوانەکانیان پەییوئەندی بەبابەتی سیکس و شەرەفەو ھە یە.

خشتهی (16) جۆری گەرتە ئابوریەکانی خیزانی سزادراوان

دەخاتە پو

جۆری گەرتە ئابوریەکانی خیزانی سزادراوان	ژمارە	پژژەیی سەدی
کەمبوونەو ی داھاتی خیزانەکان	12	60%
لە دەستدانی سەرچاوەی سەرەکی داھاتی خیزانەکان	2	10%
ھەموویان	4	20%
ھیچیان	2	10%
کۆی گشتی	20	100%

پە پێی ئەنجامەکانی ئەم خشتە پێژەیی لە (90%) ی نمونە کە پووی بە پووی یەکیک لە گەرتە ئابوریەکان بوونەتەو، بە جۆریک پێژەیی لە (60%) ی خیزانی سزادراوان پووی پووی گەرتی کەمبوونەو ی داھات بە ھۆی زیادبوونی خەرجیەکان بوونەتەو، ھەرەھا پێژەیی لە (20%) ی نمونەیی توێژینەوه کە پووی پووی ھەموو گەرتە ئابوریەکان بوونەتەو، ھەرەک پێژەیی لە (10%) یان سەرچاوەی سەرەکی داھاتەکان یان لە دەستداو و پێژەیی لە (10%) ی خیزانی سزادراوانیش پووی پووی ھیچ یەکیک لە و گەرتە ئابوریانە نەبوونەتەو. ئەو ی پێویستە لەم ئەنجامەدا شروئە بکریت ئەو ی ئەو خیزانەکانی ھەژار بوون و خاوەنی شوینی نیشتە جیبوونی خۆیان نەبوون و ژمارەیی ئەندامانی خیزانەکان یان ژۆر بوون، ژۆرترین گەرتیان بۆ دوو سبوو ھوای سزادانی یەکیک لە ئەندامەکانیان، ئەمە جگە لەو ی ھەتا سزادراو ماو ی بەندکردنە کە زیاتر بێت خەرجی و بارگراوی ئابوری زیاتر بۆ خیزانەکانیان دوو س دەبێت، وەکو خەرجی گەرتی پارێزەر و قەرەبوو کردنەو ی لادان و تاوان، ھەندێ جاریش بە ھۆی ھەستیاری تاوانی ئەندامەکانەوه خیزانەکان پووی پووی ئاوارەیی و جیھیشنی شوینی نیشتە جیبوون و سوتاندنی مولک و مالیان

بەروانە ئەنجام و شروئەیی خشتەیی ژمارە (10، 11). *

بەروانە ئەنجام و شروئەیی خشتەیی ژمارە (3، 4، 5). *

بەروانە ئەنجام و شروئەیی خشتەیی ژمارە (13، 14). *

تویژی خیزانی سزادراوان نه بووه به بابه تیکی گرنگ و جیگای تیزامانی ریخراوو گروهی که نیه له کومه لگادا.

خشتهی ژماره (19) ناستی هاوکاری مادیی خیزانی سزادراوان له لایین ریخراو گروهی وکسایه تیبیه کان دهخاته پوو

وه لایمه کان	ژماره	پژیهی سدی
به لئی	4	20%
نه خیز	16	80%
کوی گشتی	20	100%

ئوهی له نه نجامی خشته که دا ده رکه وتوووه ژۆرینهی خیزانی سزادراوان به پژیهی له (80%) هیچ هاوکارییه که نه کراون له پووی مادیهی وه له لایین ده زگا و پیکخراو و گروهی کان و که سایه تیبیه کومه لایه تیبیه کان وه، هر وه که پژیهی له (20%) ی خیزانیه کان هاوکاری کراون له لایین یه کیک له ریخراو و گروهی و که سایه تیبیه کومه لایه تیبیه کان وه. ده توان بلیین هاوکاری نه کردنی ئه م خیزانان له پووی مادیهی وه یه کیک له هره گرفته سهره کیهی کان که پووبه پوویان ده بیه وه، که له وانیه جگه له هه ژاری و گرفته ئابورییه کانی دیکه، پووبه پووی چهن دین گرفته کومه لایه تی و ده روونی ببنه وه، چونکه خراپی باری ئابوری گرفته تیکی گهریه و چاره سهر کردنی شی ئه سته م.

باسی دووم / نه نجام و راسپارده و پيشنیا ره کان.

یه که م / نه نجامه کانی توژیینه به نه نجامه کانه وه و به اور کردنی به نه نجامه کانی توژیینه وه کانی پیشوو.

1. به پئی ئامانجی سهره کی توژیینه وه که که بریتیه له ده رخستنی گرفته کومه لایه تیبیه کانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له به پئوه به رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی به ندرکراون. توژیینه وه که ده ریخستوو که ناستی خوینده واری خیزانی سزادراوان له ناستیکی باشدا نیه، به جۆرئیک ته نها نوسین و خویندنه وه ده زانن و هیچ پروانامه یه کیان نیه، وه کوله نه نجامه کانی خشته ی ژماره (2) دا خراوته پوو، ئه م نه نجامه له گه ل ئه و نه نجامه دا یه کده گرئته وه که توژیینه وه ی (زید بن عبدالله بن دریس) پئی گه یشتوو ه سهاره ت به وه ی به شیکی زۆری خیزانی به ندرکراوان ناستی خویندنیان وه کو پئویست نییه.

2. به پئی ئامانجی سهره کی توژیینه وه که که بریتیه له ده رخستنی گرفته کومه لایه تیبیه کانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له به پئوه به رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی به ندرکراون، هه روه ها ئامانجی ناسهره کی یه که م که بریتیه له زانینی جۆری ئه و گرفته کومه لایه تیبیه ی خیزانی سزادراوان پووبه پووی ده بنه وه. توژیینه وه که گه شتوته ئه و نه نجامه ی په یوه ندیه ناوخوییه کانی خیزانی سزادراوان پووبه پووی زۆر گرفته کومه لایه تی بۆته وه، له وانیه نه مانی متمانه ،لاوازی

په یوه ندیه خیزانییه کان، گرفته ی پیکخستن و سهره رشتی کردنی خیزان، وه کو له نه نجامه کانی خشته ی ژماره (12) دا خراونه ته پوو، ئه م نه نجامه له گه ل ئه و نه نجامه دا که توژیینه وه ی (محسن فالج الدوسری) پئی گه یشتوو ه یه کده گرئته وه سهاره ت به وه ی ئه رکی په روه ده کردن له سهر دایک زیاد ده کات دوا ی به ندرکردنی سه رۆکی خیزان، هه روه ها که مبنه وه ی چاودیری له سهر مندال به هۆی ئاماده نه بوونی ده سه لاتی کۆنترۆل کردنه وه.

3. به پئی ئامانجی سهره کی توژیینه وه که که بریتیه له ده رخستنی گرفته کومه لایه تیبیه کانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له به پئوه به رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی به ندرکراون، هه روه ها ئامانجی ناسهره کی یه که م و دووم که بریتیه ی له زانینی جۆری ئه و گرفته کومه لایه تیبیه ی خیزانی سزادراوان پووبه پووی ده بنه وه، زانینی هۆکاره کانی دروست بونی ئه و گرفته کومه لایه تیبیه ی بۆ خیزانی سزادراوان. توژیینه وه که گه شتوته ئه و نه نجامه ی په یوه ندیه ده ره کیه کانی خیزانی سزادراوان واته په یوه ندی خیزان به ده وروبه ره که به وه پووبه پووی زۆر گرفته بۆته وه به هۆی به ندرکردنی ئه ندامی خیزانه که یانه وه، له وانیه خزم و دراوسۆ و ناسیاوه کانیان په یوه ندی و هه لسه وکه وتیان له گه لیاندا گۆراوه، هه روه که له شوینی کارکردنی شیان متمانه ی پیشوویان که مبنه وه، واته وه کو ئه ندامه سزادراوه که یان سه یرده کرین، نه نجامه کانی خشته ی ژماره (13) ئه م نه نجامانه پشت راست ده کاته وه، ئه م نه نجامه له گه ل ئه و نه نجامه دا که توژیینه وه ی (محسن فالج الدوسری) پئی گه یشتوو ه یه کده گرئته وه سهاره ت به وه ی به شیکی زۆری خیزانه کان گرفته ی هه سترکردن به ته نیایی و گۆشه گیری کومه لایه تیبیه هه یه.

4. ده ربیره ی ئامانجی سهره کی توژیینه وه که که بریتیه له ده رخستنی گرفته کومه لایه تیبیه کانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له به پئوه به رایه تی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی به ندرکراون، هه روه ها ئامانجی ناسهره کی یه که م و دووم که بریتیه ی له زانینی جۆری ئه و گرفته کومه لایه تیبیه ی خیزانی سزادراوان پووبه پووی ده بنه وه، زانینی هۆکاره کانی دروست بونی ئه و گرفته کومه لایه تیبیه ی بۆ خیزانی سزادراوان. توژیینه وه که ده گاته ئه و نه نجامه ی پینگه و سه نگی خیزانی سزادراوان له نیو خزم و دراوسۆ و شوینی کارکردن لاوازه ووه و پووبه پووی له که ی کومه لایه تیبیه ی بوونه ته وه. نه نجامه کانی خشته ی ژماره (14) ئه م نه نجامانه پشت راسته کاته وه، ئه م نه نجامه له گه ل ئه و نه نجامه دا که توژیینه وه ی (محسن فالج الدوسری) پئی گه یشتوو ه

8. به پتی ئامانجی سهرهکی توژیینهوهکه که بریتیه له دهرخستنی گرفته کۆمه لایه تیههکانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له بهرپۆه بهرایهتی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی بهندکراون، ههروهها ئامانجی ناسهرهکی پینجه م که بریتیه له زانینی پۆلی گروپ و ریکخراو و دهزگا مرۆیههکان له چارهسهرکردنی گرفته مرۆیههکانی خیزانی سزادراوان. توژیینهوهکه که یشتۆته ئه و ده ره نهجمه ی توژیینه ی خیزانی سزادراوان هاوکاریی مرۆیه (دهروونی، کۆمه لایه تی، یاسایی) نهکراون، وهکو له نهجمهکانی خشته ی ژماره (18) دا خراوته پوو، ئه م نهجمه تارا دهیهک له گه ل ئه و نهجمه دا یهک ناگرێته وه که توژیینه وه که ی (عبدالله عبدالرحمن المخضیب) پتی گه یشتوو ه سهر بهت به وه ی که رتی تایبهت به شداربونه له چارهسهرکردنی گرفته هه نوکه بیههکانی خیزانی سزادراوان.
9. دهرباره ی ئامانجی سهرهکی توژیینه وه که که بریتیه له دهرخستنی گرفته کۆمه لایه تیههکانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له بهرپۆه بهرایهتی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی بهندکراون، ههروهها ئامانجی ناسهرهکی دووه م که بریتیه له زانینی هۆکارهکانی دروست بونی ئه و گرفته کۆمه لایه تیهه بۆ خیزانی سزادراوان توژیینه وه که ده ریخستوه توژیینه ی خیزانی سزادراوان دۆخی ئابوریان خراپه و پووبه پووی ژۆر جۆری گرفته ئابوریهکان بونه ته وه، له وانه که م بوونه وه ی داهات، زیادبوونی خه رجیهکان، له دهستدانی سهرچاوه ی سهرهکی داهاتی خیزانه که یان به هۆی بهندکردنی سه رۆک یان سه ره پرشتیاری خیزانه که یانه وه، وهکو له نهجمهکانی خشته ی ژماره (16) دا خراوته پوو، ئه م نهجمه له گه ل ئه و نهجمه مانه دا یه کده گریتیه وه که هه رهیه که له توژیینه وه وه که ی (زید بن عبدالله بن دریس) و (عبدالله عبدالرحمن المخضیب) پتی گه یشتوون سهر بهت به وه ی باری ئابوری خیزانی بهندکراوانی دامه زراوه ی چاکسازی نا جیگیره و به دهست گرفته ی بیکاریه وه ده نا ئین.
7. دهرباره ی ئامانجی سهرهکی توژیینه وه که که بریتیه له دهرخستنی گرفته کۆمه لایه تیههکانی خیزانی ئه و سزادراوانه ی له بهرپۆه بهرایهتی چاکسازی ژنان و مندالان له سلیمانی بهندکراون، ههروهها ئامانجی ناسهرهکی سیه م که بریتیه له دهرخستنی پۆلی خزم و که سوکار له چارهسهرکردنی گرفته کۆمه لایه تی و داراییهکانی خیزانی سزادراوان. نهجمه ی توژیینه وه که ده ریده خات نیوه ی زیاتری نهوونه ی توژیینه وه که خزم و که سوکاریان یارمه تیده ریان بوون له پووبه پووبوونه وه ی گرفته کانیان، له گه ل ئه وه ی ئه وانه ی که یارمه تی نه دراون و به ته نها پووبه پووبووی گرفته کانیان بوونه ته وه ریژه یهکی که م نین، نهجمهکانی خشته ی ژماره (17) ئه م نهجمه مانه پشت راست دهکاته وه.
- دووه م / پاسپارده کان**
1. ئه و سزادراوانه ی که ماوه ی سزاکه یان که مه له بری زیندانیکردنیان سزای جیگیره وه پهیره و بکریت، نه مه ش ده رفهت و هۆکارێکی باش ده بیته بۆ ئه وه ی گرفته خیزانی و کۆمه لایه تیههکانی خیزانی سزادراوان که متربینه وه باری سه رشانیان سوکتر بیته.
2. به پتو یستی ده زانین که هاوکاری ریکخراوهکانی بواری مافی مرۆ و ریکخراوه کۆمه لایه تی و روشن بیرهکان که له زیندانهکان کارو چالاک ی نهجمه ده ن و له م بواره دا چالاکیان هه یه فراوانتر بکریت و به ته نها له سزادراواندا کورت نه کریتیه وه، به لکو گرنگی به خیزانی سزادراوانیش بدن.
3. برینه وه ی موچه ی چاودێری کۆمه لایه تی له لایه ن حکومه ته وه بۆ خیزانانه ی باری ئابوریان خراپ و نا جیگیره.

4. كردنه وهی كه نالی نوئی په یوه ندى گرتن بۆ خیزانی سزادراوان له گه ل سزادراوان له پئی ته كنه لوزیای ئینته رنیت (په یوه ندى فیدیوی) كه یارمه تیده رینكى باش ده بیت له كه مكرده وهی خه رجی هاتو چۆ سه ردانى كردن بۆ لای سزادراوان، هه روه ها له رپوى ده روونى و كۆمه لایه تیشه وه په یوه ندى نۆوان سزادراوان و خیزانه كانیان برده وهام و باشت ده كات
- 7- ده رفه تى سه ردانى و په كتر بى نى زياتر بره خسى نریت بۆ ئه و سزادراوانى خیزاندارن، په ئامانجى رینگرى كردن له جیابوونه وهی زياترى خیزانه كان.
- 8- پتویسته ده رگاكانى راگه ياندن و رینكخراوه كانى كۆمه لگه ی مه ده نى و ئه و ده سته و لایه نانه ی كه ده توانن كار له سه ر هۆشبارى كۆمه لگا بكن رۆلى زياتر بگین له هۆشيار كردنه وهی تاكه كانى كۆمه لگه بۆ ناساندنى خیزانى سزادراوان وه كه سانى ئاساسى و بى تاوان له كۆمه لگادا، چونكه به شى كى كۆمه لگا وه ك تاوانبارو كه سانى مه تر سیدار سه بریان ده كن، ته نیا له به ره وهی ئه ندامت كیان تاوانى كردووه .
- 9- گۆرانكارى له یاساو رینمایى تايبه ت به پیدانى مۆله تى سزادراوان و گه رانه وه یان بۆ ناو خیزان بكریت، به جۆر ك كه ده رفه تى زياتر بۆ سزادراوان بره خسى ت بگه رینه وه ناو خیزانه كانیان، به تايبه ت ئه و سزادراوانى خیزاندارن.
- سه رچاوه كان**
- 1- أبراهيم، عبدالله، البحت في العلوم الاجتماعيه، المركز البقافي العربي، الدار البيجاو- المغرب، 2000 .
- 2- إستنبولى، إبسم، تأپير المشكلات الاجتماعيه الاقتصاديه في التوازن السرى، رساله ماجستير، رياج، 1995.
- 3- أبو زينه، د. فريد كامل، الاحصا و التربيه و العلوم الانسانيه، مگبعه جهينه، عمان، 2002.
- 4- بن دريس، زيد بن عبدالله، الخدمات المقدمه من اللجنه الوگنيه لرعايه السجناء والمرج عنهم واسرهم لسر السجناء واقعها وأفاقه، رساله ماجستير، قسم العلوم الاجتماعيه، جامعه نايف العربيه للعلوم المنيه، 2007.
- 5- بن محمود، محمد، ده روونزانی كۆمه لایه تى رۆلى خیزان له پینگه ياندنى كۆمه لایه تیدا، و. ئارام ئه مین شوانى، چاپخانه ی رۆژنه لات، هه ولتر، 2014 .
- 6- تركيه، د. بهاوالدين، الاحصا الاجتماعى، مگبعه الاهالى، دمشق، 2002.
- 7- تيمز، نويل، المشكلات الاجتماعيه، ت. د. غريب محمد، دار المعرفه، الاسكندريه، 1981.
- 8- حسن، د. عبدالباسم محمد، أصول بحث الاجتماعى، 3، مكتبه الأنجلوالمصريه، القاهره، 1971.
- 9- حسن، محمود، الأسره ومشكلاتها، دار النهجه، بيروت، 1967. □
- 10- حسين، جميله رجوان، اپر التنشئه الاجتماعيه في السلوك الاجرامى، رساله ماجستير غير منشوره، قسم علم الاجتماع، كلية الآداب، جامعه صلاح الدين، 1994 .
- 11- حسين، عزى، الأسره و دورها في تنمية القيم الاجتماعيه لدى الكفل في مرحله الكفوله المتأخره، دراسه ماجستير، علم الاجتماع، 2014.
- 12- خليل، د. مه عن، كۆمه لئاسى خيزان، و. ئارام ئه مین جه لال، چاپخانه ی خانى، دهوك، 2007.
- 13- الدوسرى، محسن فالح، مشكلات اسر النزلاو المؤسسات الاصلاحيه و كرق تعاملها معها، رساله ماجستير، قسم العلوم الاجتماعيه، جامعه نايف العربيه للعلوم الامنيه، رياج، 2007.
- 14- رشوان، حسين عبدالحميد احمد، ميادين علم الاجتماع و مناهج البحت العلمى، 10، مكتب الجامعى الحديدى، الاسكندريه، 2004.
- 15- رشوان، حسين عبدالحميد احمد، اصول بحت العلمى، مؤسسه شباب جامعه، الاسكندريه، 2010.
- 16- السارى، د. سالم و د. خچر زكريا، مشكلات اجتماعيه راعنه "العولمه.. و انتاج مشكلات جديده، الاهالى للمگباعه والنشر، دمشق، 2004.
- 17- سعيد، عبدالله، الوجع الاجتماعيه والاقتصاديه لسر نزلاو السجن، رياج، 1996.
- 18- عبدالقادر، پهيمان، الفجائيات التلفزيونيه وتغير القيم الاجتماعى، مگبعه شقان، السليمانيه، 2007.
- 19- عمر، د. معن خليل و عبداللگيف عبدالحميد العانى، المشكلات الاجتماعيه، مگبعه التعليم العالى، الموصل، 1991.
- 20- غانم، د. عبدالله عبدالغنى، مجتمع السجن _ دراسه انپروبولوجيه، المگبعه الحميريه الاسكندريه، 1985.
- 21- المغيصيب، عبدالله عبدالرحمن، دور القكاع الخاص في رعايه أسر نزلاو المؤسسات الاصلاحيه، رساله ماجستير، قسم العلوم الاجتماعيه، جامعه نايف العربيه للعلوم الامنيه، رياج، 2004 .
- 22- هرزاني، د. نورى ياسين، الاعلام والجريمه، مگبعه جامعه صلاح الدين، اربيل، 2005 .
- 23- قانون إصلاح النزلاو والمودعين، رقم (14) لسنة 2018، الوقائع العراقيه، العدد 4499، 2018.
- 24- Thomas J.Sullivan, Introduction to Social problems, Sixth Edition, Northern Michigan University, 2003.
- 25- Henslin. M, James, Social Problems, seventh Edition, Southern Illinois University, Edwardsville, 2006.

پاشکۆی (1)

حکومەتی هەریمی کوردستانی عێراق
 وەزارەتی خۆیەندی بالۆ توێژینەوهی زانستی
 زانکۆی سلێمانی / کۆلیژی زانستە مرۆقاڵیەتی یەکان / بەشی کۆمەڵناسی
 فۆرمی توێژینەوه

دەربارەیی ﴿ گرافتە کۆمەڵایەتییهکانی خێزانی سزادراوان ﴾
 ﴿ لیکۆلینەوهیەکی کۆمەڵایەتی مەیدانییه له بەرپۆیهرایەتی چاکسازی ژنان و مندالانی سلێمانی ﴾

سلاو بەرین:

ئەم فۆرمی که له بەر دەستدایه، تهنها بۆ مەبەستی ئەنجامدانی توێژینەوهیەکی زانستی بەکار دێت، هاوکاریت خزمەتکردنە بە
 توێژینەوهی زانستی و سوود وەرگرتنە له راو بۆچونەکانت بۆ دەوله مەند کرنی توێژینەوه که،

له گەڵ پێزوسو پاسدا

توێژەرانی

عمر ئەنور کریم
 توێژەری کۆمەڵایەتی

هیوا یاسین محمد
 مامۆستای یاری دەدر

زانباری تاییهت به خێزانی سزادراوان

1	پلهی خزمایهتی له گەڵ سزادراو	باوک ( ) دایک ( ) هاوسەر ( ) کور ( ) کچ ( ) مام و خال ( ) بایره و دایره ( ) پور ( )
2	ناستی خوێندەواری	نەخوێندەوار ( ) نوسین و خوێندنەوه ( ) بنەرەتی ( ) ناوهندی ( ) دیلۆم ( ) به کالۆریۆس ( )
3	ناستی بژۆیی	زۆر باش ( ) باش ( ) ناوهند ( ) خراب ( ) زۆر خراب ( )
4	خواه ندرتی شوێنی نیشته جێبوون	خواه ندری ( ) کرێ ( ) موێکی گشتی ( ) هی تر ( )
5	ژمارهیی نەندامانی خێزان	۲-۵ ( ) 6-9 ( ) 10 زیاتر ( )
6	نایا کهسی تر له ئەندامانی خێزانه کهت به هۆی تاوانیکه وه سزادراوه؟	بهێن ( ) نه خێر ( )

زانباری تاییهت به سزادراوان

7	تەمەنی سزادراو	( ) سأل
8	په گهزی سزادراو	نێر ( ) مین ( )
9	باری کۆمەڵایەتی سزادراو	سهلت ( ) دهستگیراندار ( ) هاوسهری ههیه ( ) هاوسهری مردوه ( ) جیا بونه وه ( )
10	ماوهی سزاکهیی	1 مانگ بۆ 1 سأل ( ) 2-5 سأل ( ) 6-10 سأل ( ) 15 سأل ( ) 16 سأل زیاتر ( )
11	ماوهی بهند کردنی سزادراو	1 مانگ بۆ 1 سأل ( ) 2-5 سأل ( ) 6-10 سأل ( ) 11-15 سأل ( )

زانباری تاییهت به گرافتە کۆمەڵایەتییهکانی خێزانی سزادراوان

12	به هۆی سزادانی سزادراوه په یوه نديه ناوخۆیه کانتان کام له م گرفتانهیی بۆ دروستبووه؟	ا- نەمانی متمانه له نێوانتاندا ( ) ب- لاوازیونی په یوه نديه خێزانیه کانتان ( ) ج- گرفتاری ریکخست و سه ره پرشتیکردنی خێزان ( ) د- هه مویان ( ) ه- هه پچیان ( )
----	---	---

13	به هۆی سزای سزادراوه په یوه نډیه دره کبیه کاتان کام له م گرفتانه ی څو دروست بووه ؟	<p>ا- په یوه نډی و هه لسو که وتی خزم و که سوکارمان له گه لماندا گؤراوه ( )</p> <p>ب- په یوه نډی و هه لسو که وتی دراوسج و ناسراوه کانمان له گه لماندا گؤراوه ( )</p> <p>ج- له شوونی کارکردنمان متمانمان که متریوه ( )</p> <p>د- هه موویان ( )</p>
14	پښه ی کؤمه لایه تیت ږووبه ږووی کام له م گرفتانه بوته وه ؟	<p>ا- له نیو خزم و که سوکارمان پښه و سه نگی خیزانه که مان لاواز بووه ( )</p> <p>ب- له نیو گهر دک و دراوسیکانمان پښه و سه نگی پښوومان نه ماوه ( )</p> <p>ج- له شوونی کارکردنم وه ک پښو پښه و متمانمان نه ماوه ( )</p> <p>د- ږووبه ږووی له که ی کؤمه لایه تی بوینه ته وه ( )</p> <p>ه- هیچیان ( )</p>
15	نایا به هۆی به نډکردنی سزادراوه له نیو خیزانه که تان جیابوونه وه ږوویداوه ؟	<p>به ی ( ) نه خیر ( )</p>
16	ږووبه ږووی کام له م گرفته نابووریانه بوینه ته وه به هۆی به نډکرانی سزادراوه که تانه وه ؟	<p>ا- که میونه وه ی داهاقی خیزانه که مان به هۆی زیادبوونی خه ری سزادراو و ها توچو کردنه وه ( )</p> <p>ب- له ده ستدانی سه رچاوه ی سه ره کی داهاقی خیزانه که مان ( )</p> <p>ج- هه موویان ( )</p> <p>د- هیچیان ( )</p>
17	نایا خزم و که سوکار ږوئیان هه بووه له چاره سه رکردنی گرفته خیزانیبه کانتان ؟	<p>به ی ( ) نه خیر ( )</p>
18	نایا ده زگا و ږنکخراو و گروپ و که سایه تیه کان هاوکاریان کردوون له ږووی مرؤیبه وه (دهرونی کؤمه لایه تی - یاسای) ؟	<p>به ی ( ) نه خیر ( )</p>
19	نایا ږنکخراو و گروپ و کؤمپانیلو که سایه تیه کان هاوکاریان کردوون له ږووی مادیه وه ؟	<p>به ی ( ) نه خیر ( )</p>

پاشکزی (2) ناوی پسیژان

ژ	ناوی پسیژر	پله ی زانستی	پسیژری
1	که زال حسین محمد	پروفیسوری یاریده دهر	کومه لئاسی
2	عالیه فرج مسته فا	پروفیسوری یاریده دهر	کومه لئاسی
3	سه نگر حسام عبدالله	ماموستا	کومه لئاسی
4	سورین شه بو به کر عبدالله	ماموستا	کومه لئاسی
5	کوئیستان علی عبدالله	ماموستا	کاری کومه لایه تی